

ZÁPADOČESKÁ UNIVERZITA V PLZNI

FAKULTA PEDAGOGICKÁ
KATEDRA HISTORIE

TOLERANČNÍ SBORY NA MĚLNICKU DO ROKU 1861

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Marek Fojtů

Historická studia, obor Historie se zaměřením na vzdělávání

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jan Kilián, Ph.D.

Plzeň, 2016

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracoval samostatně s použitím uvedené literatury a zdrojů informací.

Plzeň, 22. června 2016

.....
vlastnoruční podpis

PODĚKOVÁNÍ

Děkuji Doc. PhDr. Janu Kiliánovi, Ph.D., za cenné rady při vypracování mé bakalářské práce. Mé poděkování patří též panu Janu Maškovi za poskytnutí pramenů z jeho osobního archivu.

Obsah

Úvod.....	3
1. Nekatolíci v Českém království před rokem 1781	5
1.1 Historie „dvojího lidu“	5
1.2 Rekatolizace	9
1.2.1 Období třicetileté války	9
1.2.2 Druhá polovina 17. století	11
1.2.3 První polovina 18. století – do nástupu Marie Terezie na trůn.....	12
1.2.4 Doba vlády Marie Terezie (1740 – 1780)	14
1.2.5 Josef II. rok k toleranci.....	17
2. Toleranční patent.....	18
2.1 Pravidla a omezení tolerančního patentu.....	18
2.2 Toleranční přihlášky.....	20
2.3 Toleranční doba.....	22
2.4 Toleranční sbory.....	22
2.5 Evangelické církevní školy v toleranční době.....	25
3. Toleranční sbory na Mělnicku v období 1781 – 1861	28
3.1 Libiš.....	28
3.1.1 Libiš – historie sboru od svého vzniku do roku 1861.....	29
3.1.2 Libiš - modlitebna	34
3.1.3 Libiš - kazatelé	35
3.1.4 Libiš - reformovaná škola.....	36
3.2 Mělnické Vtelno (Vtelno).....	36
3.2.1 Mělnické Vtelno – historie sboru od svého vzniku do roku 1861.....	37
3.2.2 Mělnické Vtelno – modlitebna	39
3.2.3 Mělnické Vtelno – kazatelé	39
3.3 Vysoká.....	40

3.3.1 Vysoká – historie sboru od svého vzniku do roku 1861.....	41
3.3.2 Vysoká – modlitebna.....	43
3.3.3 Vysoká – kazatelé.....	43
3.3.4 Vysoká – reformovaná škola.....	44
3.4 Nebužely.....	45
3.4.1 Nebužely – historie sboru od svého vzniku do roku 1861	45
3.4.2. Nebužely – modlitebna.....	46
3.4.3 Nebužely – kazatelé.....	47
3.4.4 Nebužely – reformovaná škola.....	48
Závěr.....	49
Summary	51
Seznam použitých zdrojů	52
Příloha	I

Úvod

V převážně nížinaté oblasti Mělnicka se na úrodné půdě nachází kus historie spojený s působením jednoho z nejčinnorodějších panovníků v českých dějinách. Řeč je o tolerančních sborech na Mělnicku, které mohly vzniknout díky vyhlášení náboženské tolerance Josefem II. Psal se rok 1781. Jak je popsáno v práci, úsilí tehdejších nekatolíků muselo být značné, aby si svá nová práva dokázali prosadit. Obyvatelé království získali toleranci, ne však rovná práva s katolíky.

Proč se i dnes zabývat tolerančními sbory? Není práce na takovém tématu jen nošením dříví do lesa? Všeobecně je téma o evangelických církvích na našem území v poslední době poměrně oblíbené. Současné publikace píše Zdeněk R. Nešpor a již dříve začala svou činnost Eva Melmuková-Šašecí ve spolupráci s dalšími lidmi. Od 80. let probíhají ediční práce na téma tolerančních přihlášek v historických krajích Českého království. Z doby před více jak 30 lety je i celkový seznam evangelických kazatelů mezi léty 1781 – 1918 od Čestmíra Rychetského. V 80. letech vydal obsáhlou publikaci o tolerančním patentu a jeho době Zdeněk Jan Medek. Za první republiky pracovalo na studii tolerančních sborů a toleranční doby obecně více autorů, například František Bednář a Ferdinand Hrejsa. A šlo by pokračovat dál, což znamená, že v obecné rovině je toto období zpracované poměrně důkladně. Evangelických sborů vzniklo poměrně dost a pokud bychom se zaměřili pouze na jeden region (konkrétně třeba na Mělnicko), zjistíme, že historie místních sborů není ještě úplně zmapována, nebo lépe řečeno, není vydána v současnosti žádná ucelená publikace, která by se mohla dostat čtenáři širší veřejnosti do rukou. Na druhou stranu i zde je už na co navazovat. Příkladem je práce dr. Hrejsy z období první republiky. Zejména jeho kniha o Janu Véghovi, prvním kazateli libišského sboru. Ta může sloužit jako dobrý zdroj informací o počátcích tolerančního sboru v Libiši. Skrze život Véghův vydává svědectví také o počátcích toleranční doby v celém království, zejména o sborech reformovaných.

Má práce si neklade za cíl zcela zaplnit prázdná místa v historii sborů, to by ani vzhledem k rozsahu zadané práce nebylo možné. Co však vidím jako podstatu této práce, je vytvořit základní srovnání sborů Mělnicka v prvních letech existence, tedy v době toleranční, před vydáním Protestantského patentu roku 1861. Srovnání je podloženo obecnými informacemi o sborech tehdejší doby. K tomuto jsem využil výše popsanou literaturu. Zejména kniha Evy Melmukové-Šašecí „Patent zvaný toleranční“ je velice dobrým zdrojem základních informací o vývoji k patentu a o prvních tolerovaných evangelicích u nás.

Práce by nebyla kompletní, pokud bych pouze porovnával historický vývoj sborů Mělnicka a popisoval toleranční období. Pro lepší orientaci považuji za dobré v úvodu stručně představit náboženský vývoj, který předcházel vydání tolerančního patentu.

Otázky k mé práci jsou, co předcházelo roku 1781 v oblasti víry u nás? Co přinesl toleranční patent a co zatím chybělo k úplné svobodě vyznání? Jaký byl vývoj existence sborů na Mělnicku? Kdy vznikaly a za jakých podmínek? Jaké byly počty věřících? Významné osobnosti sborů? Jejich hospodářská situace? Hlavní cíl práce je vytyčit rozdíly v historickém vývoji jednotlivých sborů daného regionu. Popsat, v čem je vývoj podobný nebo stejný.

Předpokladem pro splnění zmíněných cílů bylo využití některých dostupných archivních materiálů uložených v ASČCE v Libiši, ASČCE v Mělníku, ale také v soukromém archivu pana Maška.

1. Nekatolíci v Českém království před rokem 1781

V této kapitole se budu zabývat situací lidí, kteří na území Českého království nevyznávali katolickou víru. Jde mi zejména o časový úsek po vydání Obnoveného zřízení zemského roku 1627 pro Čechy a roku 1628 pro Moravu, respektive již dobu po bitvě na Bílé hoře 1620, do vydání tolerančního patentu rakouského císaře Josefa II. Toto období je známé postihem lidu nekatolického vyznání a můžeme ho nazývat dobou „protireformační“, či „obdobím rekatolizace“.

Pro lepší pochopení náboženské a politické situace v Českém království 17. a 18. století je dobré si na úvod stručně připomenout významné události náboženského vývoje od středověku, které ovlivnily víru obyvatelstva u nás a vytvořily jeho specifický ráz.

1.1 Historie „dvojího lidu“

Kdyby neexistovaly v křesťanské církvi žádné odlišnosti, žádné názorové rozdíly, nemusel by být vydán patent, který je bude trpět. Rozdíly však existovaly a českého království se dotýkaly významně.

Začneme v době, kdy katolická církev upevňovala svou moc. To se netýkalo pouze duchovního života, ale i života politického. Nejprve roku 1179 III. lateránský koncil a později roku 1215 IV. lateránský koncil rozhodli o mnohých věcech, které církevní a politický vývoj v Evropě zásadně ovlivnily. Například III. koncil rozhodl, že papeže bude smět volit pouze sbor kardinálů a světská moc tak přišla o roli partnera při této volbě. Dále byli zavrženi albigenští, jiné přístupy v křesťanství jsou tedy nepřípustné. IV. lateránský koncil, mimo jiné, uvedl učení o přeměně podstaty chleba a vína v tělo a krev Páně, známé jako dogma o transsubstanciaci a tuto svátost nyní směl konat pouze vysvěcený kněz a do budoucna to byl pouze kněz, který směl přijímat pod obojí způsobou (tj. přijímat hostii a víno z kalicha). Dále se zde rozhodlo o nekompromisním boji proti kacířům, na kterém se má podílet světská moc s pomocí církve. Vzniká papežská inkvizice.¹ Na konci 12. století se objevuje valdenské hnutí, které je již roku 1184 exkomunikováno veronským koncilem.² Pro nás je zajímavé, že se jejich učení dostalo i do Čech a na Moravu.³ I přes snahu katolické církve po jednotě, tak

¹ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 44.

² MOLNÁR, Amedeo. *Valdenští: Evropský rozměr jejich vzdoru*. Kalich, 1991, s. 39.

³ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 45.

evropští obyvatelé v otázkách víry jednotní nebyli. Centrum nových střetů se dále vytvořilo ve střední Evropě.⁴

Na konci 14. století proudily do Čech myšlenky anglického církevního reformátora Johna Wiclifa. V jeho spisech se objevovala kritika církevního hromadění majetku, světská vláda církve, odmítal dogma o transsubstanciaci, také odsuzoval odpustky a Bibli chápal jako základní normu.⁵ Tyto myšlenky se v Českém království ujaly u mnohých učenců, kteří se řadí do první fáze české reformace, například u Jana Husa a Jakoubka ze Stříbra.⁶ Wiclifovo učení bylo katolickou církví odsouzeno a jeho spisy byly zakázány. V Čechách proti nim razantně vystoupil pražský arcibiskup (komise jmenovaná arcibiskupem Wiclifovy knihy nechala pálit v červnu roku 1410), avšak úplné vymýcení reformních myšlenek nebylo možné.⁷ Události kolem Jana Husa jsou dobře známé, stejně tak husitské války, které se rozhořely v Českém království v letech 1419 až 1434. Požadavky husitského hnutí byly shrnuty ve čtyřech pražských artikulích z roku 1420. Katolická strana nedokázala českou revoluci porazit vojensky, proto došlo k diplomatické diskuzi vedené ve švýcarské Basileji, kde se snažila česká delegace obhájit čtyři pražské články. Výsledkem bylo povolení pro české husity v přijímání pod obojí způsobou, tj. přijímání z kalicha. V Českém království tak existoval „dvojitý lid“, obyvatelé katolického vyznání a husité, tedy utrakvistická církev. Později přibyla ještě Jednota bratrská.⁸ I když za vlády Jiřího z Poděbrad byla papežem Piem II. basilejská kompaktáta zrušena, na existenci „dvojitého lidu“ v Čechách to vliv nemělo.⁹ Za vlády Vladislava II. Jagellonského docházelo k napětí mezi katolickým a nekatolickým obyvatelstvem, tuto situaci měl vyřešit tzv. Kutnohorský náboženský mír z roku 1485. Měl zaručit snášenlivost mezi oběma tábory a lze ho považovat za první pokus takového rozsahu v Čechách, ale pravděpodobně i v Evropě.¹⁰ Kutnohorský smír se nevztahoval na Jednotu bratrskou.¹¹ Česká reformace v 15. století byla zbytkem Evropy vnímána jako kacířská (nepočítáme východní Evropu, která měla odlišný historický vývoj), tato situace se mění v 16. století s nástupem evropských reformací.¹²

⁴ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 43-46.

⁵ FILIPI, Pavel, et. al. *Malá encyklopedie evangelických církví*. Libri, 2008, s. 95.

⁶ HLAVÁČEK, Petr, et. al. *(In)tolerance v evropských dějinách: (In)tolerance in European History*. FILOSOFIA, 2011, s. 9.

⁷ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1378 – 1437: Lucemburkové na českém trůně II*. Libri, 2000, s. 67.

⁸ HLAVÁČEK, Petr, et. al. *(In)tolerance v evropských dějinách: (In)tolerance in European History*. FILOSOFIA, 2011, s. 9.

⁹ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 46.

¹⁰ Tamtéž. s. 46 – 47.

¹¹ ČORNEJ, Petr. *Český stát v době jagellonské*. Paseka, 2012, s. 56.

¹² HLAVÁČEK, Petr, et. al. *(In)tolerance v evropských dějinách: (In)tolerance in European History*. FILOSOFIA, 2011, s. 224.

Evropská reformace našla odezvu i v českých zemích, zejména Lutherovo učení. Sám Luther ve svých myšlenkách vědomě navazoval na Jana Husa.¹³ Každopádně český prostor měl svůj vlastní dějinný vývoj a seznam nekatolických směrů křesťanské církve tu v 16. století byl veliký. Nešlo jen o husitskou církev podobojí, která sama se členila na více směrů, byli zde i novokřtění, kalvinisté, Jednota bratrská, habrovanští, pecinovští a sociniáni.¹⁴ Zároveň zde nepřestala existovat katolická církev. Roku 1556 přišlo do Prahy prvních dvanáct jezuitů a roku 1561 bylo obnoveno pražské arcibiskupství.¹⁵ I když se v Českém království s příchodem Habsburků, konkrétně s Ferdinandem I., vytvářela snaha uvést do mocenského popředí opět katolickou církev, a i když se v polovině 16. století utvořila ve střední Evropě politická zásada „Cuius regio, eius et religio“ („Čí vláda, toho i náboženství“), České království zůstávalo nejsvobodnější zemí Evropy v oblasti víry.¹⁶ Roku 1575, již za vlády Maxmiliána II., zde byla vytvořena tzv. Česká konfese. Snaha nekatolických stavů sjednotit a formálně legalizovat nekatolická vyznání v království, kterou však nepodporovali staroutraktisté. Ti neměli důvod, poněvadž byli v Čechách uznáni již v minulosti, na rozdíl třeba od Jednoty bratrské.¹⁷ Dokument České konfese, tedy text společného vyznání nekatolíků (novoutraktistů a Jednoty bratrské), měl být prosazen na sněmu, který byl nejdelším sněmem v 16. století u nás. Trval od 21. února do 27. září 1575 a přinesl nakonec ústní slib Maxmiliána II., že Česká konfese bude uznána a dodržována.¹⁸ I když i ústní slib znamenal pro české nekatolíky úspěch, byla tu touha povýšit Českou konfesi na plnohodnotný písemně stvrzený zákon.¹⁹ Vhodná situace uzrála na konci vlády Maxmiliánova syna Rudolfa, který v posledních letech vlády čelil silicímú tlaku svého bratra a i tlaku nekatolických stavů, kterým roku 1608 slíbil projednání náboženských záležitostí.²⁰ Ti se roku 1609 sešli na sněmu v Praze, tzv. dlouhý sněm (trval až do roku 1610), z jeho strany byl na Rudolfa II. vytvářen tlak, na který nakonec zareagoval 9. července 1609 podepsáním Majestátu. Šlo o významný dokument, který zaručoval široké náboženské svobody a do historie vešel jako Rudolfův Majestát.²¹ Avšak v dalších letech docházelo k porušování Majestátu, které se od roku 1617 stalo téměř každodenní záležitostí. Známé jsou případy dvou evangelických kostelů, jednoho

¹³ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 47.

¹⁴ Tamtéž. s. 50 – 52.

¹⁵ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1526 – 1583: První Habsburkové na českém trůně I*. Libri, 2008, s. 297 – 299.

¹⁶ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 47 – 53.

¹⁷ JUST, Jiří. *Rudolfův Majestát: Světla a stíny náboženské svobody*. Havran, 2009, s. 16.

¹⁸ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1526 – 1583: První Habsburkové na českém trůně I*. Libri, 2008, s. 136 – 140.

¹⁹ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1584 – 1620: První Habsburkové na českém trůně II*. Libri, 2009, s. 86.

²⁰ JUST, Jiří. *Rudolfův Majestát: Světla a stíny náboženské svobody*. Havran, 2009, s. 53.

²¹ ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1584 – 1620: První Habsburkové na českém trůně II*. Libri, 2009, s. 96.

ve vsi Hroby a druhého v Broumově, které byly katolickou vrchností zrušeny. V Hrobech přímo zbourán a v Broumově byl rozestavený kostel zapečetěn. Šlo o symboly útlaku ze strany katolíků, které se rozšířily až za hranice a jsou považovány za klíčové body pro vypuknutí třicetileté války.²² Je důležité zmínit, že v období po vydání Majestátu do vypuknutí stavovského povstání 1618 byly případy porušování náboženské tolerance na obou stranách.²³ Zde můžeme uvést zajímavý a ne zcela jasný případ ze severních Čech, kde měl své panství rod Redernů. Ti byli vyznáním luteráni a na svém území nechali i přes prosby a protesty katolíků zavřít poutní katolický kostel v obci Hejnice. Není ale úplně jisté, zda kostel nechali uzavřít Redernové, nebo již předchozí šlechta na panství. Co víme jistě je, že ho nechtěli otevřít a neotevřeli ani přes prosby vlivných osob v království. Dokonce svou neústupnost museli vysvětlovat i císaři Rudolfovi II. Ve svých dopisech pak hájili své stanovisko tím, že kostel nechávají uzavřený kvůli výtržníkům, kteří se na panství o poutích objevují. V dopisech odmítali důvody náboženské. Takto písemně doložené události se však odehrály ještě před vydáním Majestátu a o dalším možném útisku katolíků na panství Redernů nemáme důkazy. Existují o tom pouze lidové pověsti, že k útisku docházelo. Každopádně byl tento případ uzavřeného katolického kostela využíván po Bílé hoře jako výstraha před luterány.²⁴

Vypjatá politická situace v Čechách dospěla až k povstání českých stavů, které započalo třetí pražskou defenestrací 23. května 1618 a ukončeno bylo pro české stavy prohranou bitvou na Bílé hoře 8. listopadu 1620. Porážka českých stavů učinila přítrž náboženské toleranci v Čechách a na Moravě, oficiálně sice až vydáním Obnoveného zřízení zemského pro Čechy 1627 a pro Moravu 1628, ale již záhy po Bílé hoře došlo k popravě 27 členů odboje na Staroměstském náměstí (21. června 1621), dále byla pražská univerzita předána do rukou katolické církve (jezuitům) a duchovní reformačních církví byli vyhoštěni ze země.²⁵ V Evropě se stavovským povstáním započala krvavá třicetiletá válka, která představovala střet náboženský, ale také konflikt mocenský.

²² ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1584 – 1620: První Habsburkové na českém trůně II*. Libri, 2009, s. 120 – 121.

²³ Tamtéž. s. 120.

²⁴ SVOBODA, Milan. *Redernové v Čechách: nalézání zapomenutých příběhů 16. a 17. věku*. TOGGA, 2011, s. 123 – 131.

²⁵ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 54 – 55.

1.2 Rekatolizace

Protireformační úsilí katolické církve nebylo možné do roku 1620 uplatňovat v českých zemích příliš tvrdě a plošně, i když zde existovala již od 16. století snaha po převzetí moci katolickou částí společnosti, reprezentovanou především katolickými panovníky, katolickou šlechtou a duchovenstvem, zejména jezuity.²⁶ Důvody jsem se snažil stručně předložit v předchozí kapitole. Do 16. století byli obyvatelé českého království ve většině nekatolíci, vyznání zde bylo více, ale nejčastějším byli novoutrakvisté.²⁷ Ke konci 16. století se situace s vlnou protireformačního úsilí na poli náboženském vyrovnávala, avšak i tak byla velká část stále nekatolického vyznání.²⁸ Po porážce stavovských vojsk 8. listopadu 1620 se situace zásadně změnila, protireformaci, rekatolizaci již nic nestálo v cestě a bylo jí nyní možné prosazovat všemi prostředky, i násilím.²⁹

Období, kdy nebylo možné na našem území vyznávat legálně jinou víru nežli katolickou, trvalo až do vydání tolerančního patentu roku 1781 za vlády císaře Josefa II., tedy zhruba 160 let. Bylo to období dlouhé, a tak v něm nalezneme rozdílné přístupy v boji proti nekatolíkům v jednotlivých letech. Někdy se snahy odstranit obyvatele jiného vyznání stávaly tvrdšími, jindy zase měli, toho času již tajní nekatolíci, možnost částečného rozšíření. Také zde existoval rozdíl v přístupu k nekatolíkům podle území. Proto bych nyní rozdělil období 160 let na několik částí, ve kterých bych stručně popsal politickou a náboženskou situaci v českém království.

1.2.1 Období třicetileté války

Násilná rekatolizace započala ihned po návratu Ferdinanda II. na český trůn, v některých oblastech, kudy šla císařská vojska, probíhala již před bitvou na Bílé hoře.³⁰ V květnu roku 1627 bylo vydáno Obnovené zřízení zemské pro Čechy a v červnu 1628 pro Moravu, což znamenalo definitivní uzákonění katolictví jako jediného možného vyznání na daném území. Již 21. června 1621 bylo popraveno 27 českých pánů, v prosinci 1621 byli vykázáni nekatoličtí kněží a učitelé z královských měst a v roce 1624 se přistoupilo na našem

²⁶ FILIPI, Pavel, et. al. *Malá encyklopedie evangelických církví*. Libri, 2008, s. 115 – 116.

²⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 11.

²⁸ Tamtéž. s. 11.

²⁹ FILIPI, Pavel, et. al. *Malá encyklopedie evangelických církví*. Libri, 2008, s. 116.

³⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 13.

území k systematické rekatolizaci, což se projevilo například tak, že byli vypovězeni ze země všichni zbývající nekatoličtí duchovní a učitelé. Na území Moravy se k rekatolizaci přistoupilo s několika měsíčním zpožděním a zpočátku zde nebyla uplatňována tak tvrdě. Císař společně s arcibiskupem jmenovali světské a církevní komisaře, kteří měli přimět nekatolické obyvatelstvo k přijetí katolického vyznání. Kdo se nechtěl přizpůsobit, byl buď vypovězen ze země, nebo skončil ve vězení, zároveň tito lidé přicházeli o svůj majetek. Tresty byly opravdu tvrdé a Ferdinandova politika byla v tomto ohledu nekompromisní. Vyhnání se týkalo také nekatolické šlechty, mezi léty 1620 až 1632 se odhaduje, že opustilo české království 451 šlechtických rodin.³¹

Emigrace v období třicetileté války směřovala nejčastěji do Lužice, Slezska, Saska, Uher a Polska. Byla snaha odejít samozřejmě tam, kde mohli být nekatolíci tolerováni a zároveň být co nejbliže domovu, kdyby se politická situace změnila.³²

Postavou, která sehrála důležitou roli v tomto období, byl saský kurfiřt Jan Jiří I., který byl v době stavovského povstání jedním z kandidátů na uvolněný český trůn. Vyznáním byl luterán. Avšak zvolen byl Fridrich Falcký a Jan Jiří se navzdory své nekatolické víře spojil s císařem Ferdinandem II. Je pravda, že s ním měl spory ohledně perzekuce luteránů v českém království, ale násilí proti kalvinistům mu proti vůli nebylo. V první polovině 30. let sice spojenectví s Habsburkem vyměnil za spojenectví se Švédy, ale již roku 1635 uzavírá s Ferdinandem mír.³³ Pražský mír roku 1635, o kterém je řeč, přinesl opětovné spojenectví Rakouska se saským kurfiřtem, zároveň připravil České království o obě Lužice, které připadly právě Sasku.³⁴

Ke konci války se zneprátelené strany zaměřily na diplomatické řešení vleklé a vyčerpávající války. Tato jednání započala roku 1644 v německých městech Osnabrück a Münster, kde byly také nakonec roku 1648 podepsány mírové smlouvy. Mnozí čeští a moravští náboženští emigranti jistě hleděli na konec války jako na možnost, že by se mohli navrátit domů. Vestfálský mír tuto možnost nepřipustil, poněvadž navracel hranice náboženského vlivu do stavu z roku 1624.³⁵

Území Čech a Moravy se i po třicetileté válce dále rekatolizovalo dle vůle rakouských Habsburků, území Horní a Dolní Lužice již od roku 1635 nepatřilo k zemím Koruny české a

³¹ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 13 – 17.

³² Tamtéž. s. 18.

³³ Tamtéž. s. 13 – 15.

³⁴ ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Vestfálský mír a česká otázka*. ACADEMIA, 1968, s. 50.

³⁵ FUKALA, Radek. *Třicetiletá válka, nebo všeobecný evropský konflikt 17. století: Otázky, úvahy a problémy*. Veduta, 2012, s. 45 – 51.

výjimku tak tvořilo pouze území Slezska. Zde se podařilo při jednáních ve Vestfálsku vyjednat náboženskou toleranci pro luterány, kteří se mohli odvolávat na drážďanský akord z roku 1621. Tehdy potvrdil císař slezské šlechtě generální pardon a tím i náboženskou svobodu.³⁶

1.2.2 Druhá polovina 17. století

Toto období neznamenovalo pro nekatolíky na našem území žádnou úlevu, ba naopak. V padesátých a šedesátých letech byla rekatolizace velice silná.³⁷ Roku 1658 nastoupil na český trůn Leopold I., který si kladl za cíl pokatoličtění habsburských zemí, v tomto ohledu byl přístup habsburských panovníků už od Ferdinanda II. vždy stejný.³⁸

Ze všech tajných církví se nejdéle na našem území držely sbory Jednoty bratrské, zde sehrál roli i fakt, že bratrské sbory měly zkušenost s pronásledováním a utajením na našem území již v minulosti.³⁹

Po vyhnání evangelických kněží z Českého království se jejich úlohy chopili laici, zároveň se občas tito kněží tajně navraceli, aby posloužili svátostmi. Katolickou stranou byli tajní kazatelé nazýváni predikanty. Za všechny tyto kazatele v 17. století zmíním jméno Václava Trojana, který přicházel do království pravidelně od roku 1670. Násilná rekatolizace dále vedla k tomu, že se různé reformační směry na našem území sblížovaly.⁴⁰

Situaci českým nekatolíků neulehčila ani mezinárodní situace na konci 17. století, kdy roku 1697 saský kurfiřt Friedrich August I. kvůli polské koruně přešel na katolickou víru. I když Sasko zůstalo luterské a přijímalo dále exulanty, s osobou nového polského krále již nekatolíci pro přimluvu počítat nemohli.⁴¹ Už roku 1685 ve Francii zrušil Ludvík XIV. edikt nantský, tzv. ediktem z Fontainebleau.⁴² Čeští nekatolíci se tak mohli nově setkávat v emigraci i s francouzskými exulanty.⁴³

³⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 16.

³⁷ Komise pro toleranční přihlášky. Poradní odbor pro historická studia Synodní rady Českobratrské církve evangelické. *Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě*. Oliva, 1995, s. 15.

³⁸ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 20.

³⁹ Tamtéž. s. 20 – 21.

⁴⁰ Tamtéž. s. 20 – 21.

⁴¹ Tamtéž. s. 21.

⁴² KOVAŘÍK, Jiří. *Ludvík XIV.: Život, doba a války krále Slunce*. Akcent, 2013, s. 329.

⁴³ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 21.

1.2.3 První polovina 18. století – do nástupu Marie Terezie na trůn

Roku 1705 zemřel ve Vídni císař Leopold I., jeho nástupcem se stal nejstarší syn Josef I., který zemřel již roku 1711. Během své krátké vlády projevil snahu reformovat stát.⁴⁴

Pro náboženský vývoj v Českém království bylo důležité, že podepsal 1. září 1707 Altranstädtskou smlouvu se švédským králem Karlem XII., zde se zavazoval dodržovat úmluvy vestfálského míru, což znamenalo vytvořit slezským luteránům svobodnější prostředí.⁴⁵ Větší míru svobody pro Slezsko garantovala vestfálská mírová smlouva ve svém článku V, avšak v průběhu 17. století se rekatolizační činnost dostala i do Slezska a začala se zde vestfálská úmluva porušovat. Ne všude, například město Vratislav a olešnické knížectví zůstaly nucené rekatolizace ušetřeny, ale zbytek slezského území ne. Od konce 17. století existovaly snahy nekatolických panovníků přimluvit se u rakouského panovníka za slezské nekatolíky, ale nebyly vyslyšeny. Situaci vyřešila až severní válka, která zavlékla švédského krále Karla XII. do Slezska a Saska. Ten svou vojenskou silou vytvořil tlak na rakouského vladaře Josefa I., který byl tou dobou vojensky vytížen ve válce o španělské dědictví a v Uhrách, kde bylo potřeba potlačit povstání. Josef I. tak byl v nepříjemné situaci a nárokům Karla XII., aby se dodržovala usnesení vestfálského míru pro nekatolíky ve Slezsku, vyhověl podepsáním výše zmíněné smlouvy z roku 1707. Ve smlouvě se nejednalo o kalvinistech, pouze o luteránech. Smlouva byla pak ještě roku 1709 v tzv. exekučním recesu doplněna rakouským císařem o některá ustanovení.⁴⁶

Události roku 1707 povzbudily tajné nekatolíky na českém území k akci, když byla z Litomyšlska vyslána delegace k švédskému králi. Ta nesla žádost o toleranci se sedmi tisíci podpisy, poslové však byli vyzrazeni a mnoho osob skončilo ve vězení. Jiná delegace z Prahy se sice dostala až ke svému cíli, ale jejich žádost nemohla být kladně vyřízena.⁴⁷ Karel XII. nepodnikl pro české a moravské nekatolíky nic, poněvadž se držel přesně ujednání vestfálského míru, které stavělo Čechy a Moravu mimo sféru nekatolických mocností.⁴⁸

Po smrti Josefa I. nastoupil na trůn jeho mladší bratr Karel VI. Znám je především jako autor významného dokumentu, který nesl název pragmatická sankce. Tento dokument

⁴⁴ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705 – 1792: Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Libri, 2010, s. 32 – 33.

⁴⁵ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 75.

⁴⁶ SPRATEK, Daniel. Právní poměry v evangelické církvi na Těšínsku v letech 1709 – 1781 a jejich vliv na uspořádání toleranční církve v Rakousku (1. díl). *REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA: CHURCH LAW REVIEW*, 2002, roč. 8, č. 21, s. 17 – 29.

⁴⁷ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 23.

⁴⁸ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 75.

zaručoval nedělitelnost monarchie a vytvořil pravidla nástupnictví v ženské linii. Mnoho let své vlády pak strávil Karel prosazováním tohoto dokumentu jako zemského zákona ve všech zemích svého soustátí, ale také ho prosazoval jako mezinárodní smlouvu.⁴⁹ Karel VI. však proslul také jako horlivý katolík a bojovník za vymýcení zbylé evangelické zbožnosti na svém území.⁵⁰ 28. prosince roku 1725 vydal mandát proti kacířům, ve kterém byly vyměřeny tvrdé tresty za kacířské činy. Například pro kacířské kazatele a šířitele zakázané literatury byl vyměřen trest nejvyšší, stětí mečem. Tresty byly popsány v šesti paragrafech a jistá výjimka byla u urozených osob, radních a královských zaměstnanců, kde si měl soud před vynesáním rozsudku vyžádat královo rozhodnutí. Také zde byla uvedena výše odměn za udání kacířských osob. Vyhlášen byl patent pro Čechy i Moravu. Patent nově předával hlavní odpovědnost při vyšetřování do rukou státu, poněvadž kacířství se považovalo za zločin proti státu. Z katolické církve tak byla odejmuta hlavní odpovědnost za vypátrání a trestání kacířů. Katolická církev měla posuzovat případy z hlediska teologické odbornosti a odborně posuzovat typ kacířství.⁵¹

Za vlády Karla VI. se uskutečnila nábožensky motivovaná poddanská vzpoura na opočenském panství.⁵² U této vzpoury šlo hlavně o nedorozumění, které skončilo pro mnoho osob na Opočensku tragicky. V této oblasti žil velký počet tajných nekatolíků, ke kterým se v září roku 1732 dostala mylná zpráva, že pruský král se přimluvil, aby si každý obyvatel Čech mohl věřit podle sebe a že opět nastane svoboda podle zrušeného Rudolfova Majestátu. Tuto zprávu sem přinesli poslové z českého emigrantského sboru v Schönbrunn u Velkého Hennersdorfu v Horní Lužici. Ti tak jednali na základě dopisu od svého kazatele Jana Liberdy, který toho času jednal s pruským králem o možnosti trvalého přesídlení českých emigrantů z Horní Lužice (Saska) právě do Pruska. V Prusku by se tyto emigranti zbavili saského tlaku na dodržování luterských bohoslužebných řádů, které se jim nelíbily. Dopis od Liberdy vyzníval velice optimisticky a byl Liberdovou reakcí na jednání s pruským králem, kde král zásadně neodmítl ani možnost přímé emigrace nekatolíků z Čech. Smůlou však bylo, že v Hennersdorfu byli místí příliš agilní a vyslali ihned posly do Čech, kteří si patrně Liberdova slova ještě poupravili. Kdyby bývali počkali, věděli by, že pruský král z politických důvodů nemohl přijmout české nekatolíky a už den po jednáních s Liberdou

⁴⁹ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705 – 1792: Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Libri, 2010, s. 42 - 43.

⁵⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 24.

⁵¹ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 61 – 62.

⁵² VONDRA, Roman. *České země v letech 1705 – 1792: Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Libri, 2010, s. 61.

takovou emigraci odmítl. Na Opočensku zatím docházelo k mnohým shromážděním a bylo vytvořeno memorandum, vyznání víry evangelíků a jmenný seznam, kde figurovalo na 500 jmen. Dokonce se již chystal posel s memorandem na cestu do vrchnostenské kanceláře, ale byl ještě zastaven, než se prověří správnost oněch závratných informací z Hennersdorfu. Byli tedy vysláni poslové do Lužice, aby ověřili informace o toleranci a aby také požádali Liberdu o posouzení textu memoranda. Výsledek byl pro opočenské zdrcující, zjistili jaká je skutečnost a záhy k nim dorazila armáda, která dostala za úkol potlačit rebelii. Do rukou úřadů se pak nakonec dostal i text memoranda se jmenným seznamem a rozběhlo se naplno zatýkání, vyslýchání a mučení.⁵³

Jelikož jsem zmínil v předcházejícím odstavci českou emigrantskou kolonii v hornolužickém Velkém Hennersdorfu (Grosshennersdorf), musím alespoň v krátkosti napsat o další hornolužické kolonii Herrnhut (česky Ochránov), ta byla založena roku 1722 na panství hraběte Zinzendorfa a spojovali se v ní moravští nekatolíci, vycházející hlavně z učení Jednoty bratrské a němečtí luteráni. Herrnhut byl ještě o dva roky starší než Hennersdorf, kde však pobývali hlavně čeští emigranti.⁵⁴

Za vlády Karla VI. byl 19. března roku 1729 svatořečen Jan Nepomucký, blahoslaven byl již roku 1721, když beatifikační proces započal teprve roku 1720. Kanonizace nového světce a zemského patrona byla významnou událostí. Patronem se o něco později stal sv. Jan Nepomucký i v sousedním Bavorsku. Takto zrychlený proces blahoslavení a svatořečení ale ukazuje na snahu katolické církve vymýt z paměti národa jiného Jana, totiž mistra Jana Husa.⁵⁵

1.2.4 Doba vlády Marie Terezie (1740 – 1780)

Marie Terezie je historicky jedinou panující ženou na našem trůnu. Její dlouhá vláda je plná významných událostí. Pro vývoj víry na našem území jsou důležité hned první dny její vlády, poněvadž zde došlo k zhroucení garancí pragmatické sankce a započala válka o rakouské dědictví. V této válce čelila mladá panovnice tlaku nepřátel, kteří si chtěli rozdělit značná území habsburské monarchie. Tito soupeři byli Francie, Sasko, Bavorsko a pro nás nejdůležitější Prusko. Prusko vedené králem Fridrichem II. si nárokovalo území Slezska a

⁵³ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 87 - 89.

⁵⁴ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Exulantská útočiště v Lužici a Sasku*. KALICH, 2004, s. 362 – 373.

⁵⁵ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705 – 1792: Věk absolutismu, osvěcenství, paruk a třírohých klobouků*. Libri, 2010, s. 51 – 52.

vedlo o něj válku. Známostou věcí je, že České království tehdy přišlo o většinu slezského území. Tuto skutečnost se nepodařilo zvrátit ani později v sedmileté válce, takže roku 1763 přicházíme definitivně o velkou část Slezska.

Nekatolické obyvatelstvo našeho království však mohlo vnímat války vedené s Fridrichem II. trochu jinak. Pruský král byl luterán a nabízel na dobytém území Slezska možnost života pro nekatolické emigranty z Čech. Nabídl jim náboženskou svobodu, kostely a školy. Tato možnost trvala v době, kdy pronikalo pruské vojsko do Čech a lidé tak měli možnost za pomoci pruské generality přejít pod ochranou vojska do Slezska. Důležitou osobou, která možnost emigrace pro nekatolíky vyjednávala, byl nám již známý kazatel Jan Liberda. Nelze také opomenout, že ne každý nekatolík situaci včas využil. Ale ani ti, kteří do Slezska přišli, nebyli v úplně snadné situaci. Kolonie byly přeplněné, pruský král se příliš netlačil do plnění slibů českým emigrantům a další nově vzniklé kolonie se potýkaly se špatnou půdou. V dobách míru s Rakouskem pak zůstalo Slezsko emigrantům otevřené, ale přechod byl pro emigranty samozřejmě obtížnější.⁵⁶

Za vlády Marie Terezie začala v Evropě klíčit myšlenka náboženské tolerance, avšak česká královna, podobně jako její otec, neměla pro podobné věci pochopení. Myšlenka náboženské tolerance se objevila i na vídeňském dvoře, kde se roku 1765 stal královniným spoluregentem syn Josef, ten již uvažoval jinak, ale zatím taková myšlenka musela počkat. Josefova matka po celý čas své vlády vystupovala tvrdě proti nekatolíkům a to sebou přinášelo jejich takřka permanentní emigraci, nejen do Slezska, ale také do Berlína a Uher.⁵⁷ Nutno ale dodat, že Marie Terezie se během své vlády pustila i do omezení některých římskokatolických církevních záležitostí. Například nechala zrušit zpovědní krejcar, zakázala duchovním prodej voskové svíce a obětní figury v kostele, zrušeny byly všechny klášterní žaláře, omezena byla možnost vzniku nových klášterů, duchovní nesměli podepisovat závěti jako svědkové a také si nechala schválit od papeže redukci zasvěcených svátků. Mnohé změny byly motivovány posílením ekonomiky státu. Omezování církve však Marie Terezie doplňovala i péčí o její rozvoj, když se například zasadila o zřízení další diecéze na Moravě. To se uskutečnilo roku 1777, kdy olomoucké biskupství bylo povýšeno na arcibiskupství a v Brně vzniklo nové biskupství.⁵⁸

Velice zásadní událostí v poslední čtvrtině vlády Marie Terezie bylo zrušení jezuitského řádu roku 1773. Iniciativa pocházela od samotného papeže Klimenta XIV., česká

⁵⁶ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 28 – 29.

⁵⁷ Tamtéž. s. 30 – 31.

⁵⁸ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 13 – 14.

královna neprotestovala, ale nepatřila ke stoupcům zrušení řádu.⁵⁹ S koncem řádu byla v českých zemích spojena naděje ve větší náboženskou toleranci, k té však oficiálně nedošlo ani v posledních letech panování. Intenzita pronásledování se ovšem lišila místo od místa, to podle přístupu samotných úředníků a duchovních.⁶⁰

Zajímavá událost se stala na jaře roku 1777 na Valašsku. Tři bývalí členové zrušeného jezuitského řádu se chtěli dozvědět skutečný počet nekatolíků v kraji, a proto se rozhodli, že oklamou lid falešným prohlášením o náboženské svobodě. Lidé byli zprvu nedůvěřiví, ale tito tři muži si opatřili falešnou pergamenovou listinu s pečeti, což v lidech vyvolalo dojem pravosti. Následná reakce byla obrovská, na různých místech se přihlašovalo vysoké množství lidí k evangelickému vyznání, například ve městě Vsetín se přihlásilo 933 osob, pouze 153 osob zůstalo u římskokatolické církve. Nakonec počet hlásících se evangelíků na Valašsku narostl až k 15 000, což nečekali ani iniciátoři falešné akce. Celá věc zděsila i úřady ve Vídni, proto byla ustavena zvláštní vyšetřovací komise a započaly výslechy a zatýkání vůdčích osobností hlásících se k evangelické víře.⁶¹ Ve valašské Růžďce došlo při zatýkání k přestřelce, která stála čtyři lidské životy.⁶² Zastřeleni byli vojáky tři muži a jedna žena, když se snažili zabránit oněm vojákům v násilném zatčení jistého Pavla Hořanského.⁶³

Události na Valašsku přeci jen ovlivnily, že bylo 14. listopadu 1777 vydáno pro úřední potřeby na Moravě nařízení zmírňující náboženský nátlak. Znamenalo konec stíhání lidí za neúčast na katolických bohoslužbách a nekatolické domácí pobožnosti v úzkém kruhu rodiny měly být přehlíženy.⁶⁴

V posledním roce vlády Marie Terezie byl vydán generální pardon pro všechny emigranty, kteří v minulosti opustili bez povolení české království a ze strachu z trestu se zpět do země nevrátili.⁶⁵

Marie Terezie umírá 29. listopadu roku 1780.⁶⁶

⁵⁹ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705 – 1792: Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Libri, 2010, s. 103.

⁶⁰ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 31.

⁶¹ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 90.

⁶² ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 32.

⁶³ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 91 – 92.

⁶⁴ ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. KALICH, 2005, s. 32.

⁶⁵ Tamtéž. s. 33.

⁶⁶ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705 – 1792: Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Libri, 2010, s. 114.

1.2.5 Josef II. rok k toleranci

Po smrti své matky se ujímá téměř čtyřicetiletý Josef samostatné vlády. Bude trvat ještě necelý rok, než Josef II. naplní očekávání nekatolické části obyvatel českého království a vydá svůj zásadní patent, který vejde do dějin jako toleranční patent. Dokument, o kterém se učí děti již na základní škole, dokument, který neznamenal ještě plnou svobodu pro nekatolíky (což si uvedeme podrobněji v další kapitole), ale umožnil jejich vystoupení z ilegality a zamezil věznění kvůli jiné víře. Proč ho Josef II. vydal a co přesně dokument znamenal pro nekatolíky, to se budu snažit vysvětlit v další kapitole.

2. Toleranční patent

Vznik tolerančního patentu je datován k 13. říjnu roku 1781, tehdy císař Josef o patentu rozhodl ve státní radě. S konečnou platností byl upraven ve státní radě 20. října téhož roku. Původní text byl napsán německy, ale vznikl i český text, který přijalo moravské zemské gubernium 27. října 1781 a o tři dny později i české zemské gubernium.⁶⁷

Dokument byl vydán pro všechny jednotlivé země habsburské monarchie, a protože každá z nich měla jiný historický náboženský vývoj, lišilo se i znění dokumentu. Někde byla míra tolerance vyšší již před rokem 1781, podle toho pak muselo být přistupováno k úpravě tolerančního patentu. Místa s vyšší tolerancí již před říjnem 1781 byla například Bukovina, Halič, Sedmíhradsko a také zbylá část Slezska. Ve Slezsku legálně existovala luterská církev.⁶⁸

Vydání patentu nelze chápat pouze v rovině náboženské, důvody jeho vzniku byly zejména ekonomické. Náboženství nemělo stát v cestě rozvoji státu, což lze spatřit i v dalších krocích, které směrem k církvi Josef II. později učinil.⁶⁹

2.1 Pravidla a omezení tolerančního patentu

Tolerance se vztahovala pouze na tři hlavní nekatolická křesťanská vyznání: luteránství (augšpurské vyznání), kalvinismus (reformované náboženství, helvetské vyznání) a pravoslaví (zde šlo však o tzv. „nesjednocené Řeky“, kteří byli podřízeni Římu).⁷⁰ Ke křesťanským církvím přibyla tolerance i židovského náboženství, i když ta nebyla součástí patentu a objevila se jako samostatný dekret zhruba ve stejné době, či o něco později, například v Čechách 19. října 1781, opět to bylo v jednotlivých zemích monarchie různé.⁷¹

Patent přinesl podle názvu toleranci. Legalizoval výše zmíněné církve, které byly před rokem 1781 v ilegality. Až na některá místa monarchie, kde k toleranci již docházelo. Tolerance však neznamenala úplnou svobodu, ani rovnoprávný vztah se státem preferovanou katolickou církví. Na nekatolíky se vztahovala speciální pravidla. Bohoslužby se musely

⁶⁷ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 30 – 31.

⁶⁸ Tamtéž. s. 31 – 32.

⁶⁹ BLITZ, C. Rudolph. The Religious Reforms of Joseph II (1780 – 1790) and their Economic Significance. *Journal of European Economic History* 18, 1989, s. 583.

⁷⁰ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705 – 1792: Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Libri, 2010, s. 117.

⁷¹ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 36 – 38.

vykonávat v soukromí. Místo kostelů směli užívat modlitebny, které nesměly mít věže a zvony, ani vchody do hlavních ulic a nesměly nést název kostel.⁷² Také nesměly mít evangelické modlitebny okna s oblým záklenkem. Na druhou stranu velikost a materiál stavby nebyl přímo stanoven a omezen.⁷³ Ohledně architektury modliteben existovaly i výjimky, například německý augsburský sbor v Praze, který roku 1791 koupil sekularizovaný chrám sv. Michala v Jirchářích. Sbor obdržel 3. října 1791 na základě dvorského dekretu úplné prominutí, které z něj odňalo povinnost zbořit věž chrámu. Díky tomu zde neplatilo toleranční omezení říkající, že modlitebny nemají připomínat katolické kostely.⁷⁴ Další výjimkou byl sbor ve slezské Drahomyšli, kde i díky podpoře vrchnosti získali místní luteráni v roce 1792 zvláštní povolení k chrámu přistavět věž.⁷⁵ V oblasti osobní se nově mohli nekatolíci stát vlastníky nemovitostí, skládat mistrovské zkoušky, kupovat domy ve městech, získávat práva měšťanů, studovat na univerzitách a získávat úřady ve vrchnostenské a státní správě. I když nejvyšší státní úřady získat nemohli. V tom byli oproti katolíkům omezováni.⁷⁶

Pokud měl někde vzniknout toleranční sbor, muselo se v oblasti najít 100 evangelických rodin a nebo 500 dospělých lidí. Nebylo potřeba, aby tolik lidí bylo vázáno k jedné vesnici či městu, mohli se spojit z více vesnic.⁷⁷ Stavbu modlitebny si museli evangelíci hradit sami a sami si také museli hledat vhodnou stavební parcelu pro budovu, k tomu potřebovali souhlas vrchnostenských a krajských úřadů, také však katolíků, kteří v daném místě žili.⁷⁸ Svého pastora si museli lidé ze sboru ubytovat a platit mu v průměru 300 zlatých ročně, pastora si pak mohli sami volit. Plat je uveden průměrný a odpovídá 80. létům 18. století.⁷⁹

Evangelíci si směli volit své vlastní učitele, a buď je vydržoval sbor, nebo vrchnost, pokud chtěla. Při manželství, kde by otec byl katolíkem, měly děti následovat bez rozdílu jeho víru, pokud by byl otec evangelík a matka katolička, tak měly děti následovat vždy víru rodiče svého pohlaví. Štolní poplatky měly být odváděny katolickému faráři.⁸⁰

⁷² VONDRA, Roman. *České země v letech 1705 – 1792: Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Libri, 2010, s. 117.

⁷³ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 43.

⁷⁴ Tamtéž. s. 359.

⁷⁵ Tamtéž. s. 129 – 130.

⁷⁶ VONDRA, Roman. *České země v letech 1705 – 1792: Věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. Libri, 2010, s. 117.

⁷⁷ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 29.

⁷⁸ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 43.

⁷⁹ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 184.

⁸⁰ Tamtéž. s. 32 – 34.

2.2 Toleranční přihlášky

Při přihlašování byla ze zákona na výběr dvě evangelická vyznání, buď se lidé přihlásili k luterské církvi, nebo k helvetské církvi. Často lidé uváděli i husitskou církev, nebo jen to, že jsou evangelíci, v takovém případě byli automaticky zařazeni jako luteráni.⁸¹ Předpisy na základě věroučné blízkosti také stanovovaly, že nekatolíci hlásící se k historické Jednotě bratrské mají být zapsáni jako kalvinisté.⁸² Stávalo se, že se lidé chtěli přehlásit z luterské církve k helvetské (reformované), to bylo způsobeno odporem některých lidí k přílišné blízkosti luterské církve s katolickou. V helvetské církvi viděli větší blízkost k české reformaci, líbila se jim prostší výbava reformovaných modliteben. V prvních okamžicích tolerance lidé často však ani netušili, co za církve se pod názvy augšpurské vyznání a helvetské vyznání skrývá. V pojmech panoval zmatek, a jak již bylo naznačeno, mnoho lidí by se nejradyji přihlásilo k české reformaci, což samozřejmě oficiálně nešlo.⁸³ Na počátku tolerance předpokládala vrchnost, že budou mít lidé blíže k luterství. Duchovní pro luterské sbory přicházeli z území Slovenska (tehdy Uhry – Horní země), takže tu nebyla jazyková bariéra a tak přicházeli do Čech a na Moravu zprvu ve větším počtu. Později lidé začali preferovat církev helvetskou a některé části sborů, či i celé sbory pak přestupovaly k této církvi.⁸⁴ Pastoři pro reformované sbory přicházeli většinou z Uher, čili se museli vyrovnávat s těžkou jazykovou překážkou. Lépe na tom byli ti, kteří pocházeli z Horní země, tedy z oblasti dnešního Slovenska. Ti na tom byli jako jejich luterští kolegové.⁸⁵

Informace o tolerančním patentu a možnosti přihlásit se k jedné z tolerovaných církví přišla z Vídně na zemská gubernia a z nich pak do krajských úřadů, odtud se informace měla šířit na jednotlivá panství, statky a královská města. Někdy se informace zarazila na krajských úřadech a lidé se tak k informaci o toleranci oficiální cestou nedostali. To vedlo k opoždění přihlášek v některých krajích. Avšak taková významná věc, jakou vyhlášení tolerance bylo, si svou cestu k lidem našla, i když ne oficiální cestou a se zpožděním. Čas měl svou významnou roli u přihlášek, poněvadž byl původně oficiálně stanoven pouze rok 1782 jako „rok milosti“. Tehdy bylo možné se přihlásit k nekatolické víře. Přesně 15. prosince vyšel dvorský dekret,

⁸¹ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 149.

⁸² NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 14 – 15.

⁸³ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 149 – 154.

⁸⁴ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 16.

⁸⁵ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 186.

který ukončoval „rok milosti“. Lidé, kteří se nestihli přihlásit, měli být již odmítáni. Jejich počet byl díky zadržování informací o toleranci však vysoký a tak se vytvořilo kompromisní řešení, kdy bylo uzákoněno dvorským dekretem dne 21. února 1783 tzv. šestinedělní cvičení. Byla to pak jediná možnost, jak se stát evangelíkem. Člověk si musel projít cvičením u katolického kněze, který se snažil formou pouček a někdy nátlaku uchazeči znesnadnit přestup. Cvičení se mohla také libovolně přerušovat, což mohlo vést k nepříjemnému zdržování. Šestinedělní cvičení existovala po celé toleranční období. Finančně se na cvičeních podílel napůl uchazeč hlásící se k evangelické církvi a napůl katolický duchovní. Na samém počátku měli lidé hlásící se k jedné z tolerovaných církví podstatně jednodušší situaci než v dobách šestinedělních cvičení. Ale poněvadž byly počáteční přihlášky pro úřady nejednoznačné a počty přihlášených v jednotlivých obcích nesouhlasily, byla ještě 25. ledna roku 1782 zřízena dvorským dekretem komise slavnostních přihlášek, která fungovala po celý „rok milosti“ a měla jednotlivě vyslechnout všechny, kdo se hlásili k některé tolerované církvi. Jednotlivci byli tázáni, vyslýcháni před komisí. Počet otázek se zhruba ustálil na čtyřech základních: 1. Jaké jste víry? 2. Co o této víře víte? 3. Proč odstupujete od římskokatolické církve? 4. Chcete se vrátit zpět? Zajímavé je, že i ti, kteří se přihlásili ještě před 25. lednem, se nakonec museli dodatečně ke komisi dostavit. Šlo o obce Brněnska a Valašska.⁸⁶

Pokud bychom se zahleděli na mapu evangelických sborů v toleranční době, tak bychom zjistili, že v jihozápadní části Čech nevznikl žádný sbor. Obdobně jsou na tom i jižní Čechy a také Čechy západní.⁸⁷ Víme, že například v Prácheňském kraji místní hejtman nařizoval utajit informace o toleranci před obcemi. Podobný postup pak mohl vést k tomu, že ve zdejších krajích se nepřihlašovali žádní nekatolíci.⁸⁸ Samostatnou kapitolou je oblast Ašska, kde existovaly luterské sbory ještě před tolerančním patentem. To však souvisí se specifickým historickým vývojem oblasti v rámci Českého království, kdy až roku 1775 bylo Ašsko definitivně včleněno do království a byl tak ukončen jeho autonomní vývoj. Tehdejší náboženská svoboda vyznání pro ašské luteránské evangelíky zůstala v platnosti, když ji zaručila Marie Terezie zvláštním dekretem 10. března 1775.⁸⁹ Jediným tolerančním sborem západních Čech, mimo Ašsko, byl tak sbor Fleißen (česky Plesná), zde se sbor utvořil až roku

⁸⁶ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 96 – 113.

⁸⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 563.

⁸⁸ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 96 – 97.

⁸⁹ MEDEK, Zdeněk J. *Na slunce a do mrazu: První čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. KALICH, 1982, s. 14.

1834 a byl přiřazen ke sborům Ašského výběžku.⁹⁰ V rámci Českého království existoval ještě jeden předtoleranční sbor ve slezském Těšíně, zdejší barokní chrám, obdobně jako v Ašsku, vybočoval z pravidel pro architekturu tolerančních modliteben.⁹¹

2.3 Toleranční doba

Z hlediska času rozumíme dobu od vydání tolerančního patentu 13. října 1781 po vydání tzv. Protestantského patentu 8. dubna 1861. I když pokud budeme chtít být přesnější, musíme tuto dobu ještě doplnit o období provizoria, šlo o tzv. provizorní nařízení, které bylo vydáno 1. února 1849 a upravovalo postavení nekatolíků vůči katolíkům. Již tehdy bylo zrušeno nepříjemné šestinedělní cvičení a lidé starší osmnácti let tak mohli svobodně změnit své vyznání. Provizorní nařízení dále zakazovalo potupné označování členů helvetské a augšpurské církve „akatolíky“. Byla zrušena platba štol, modlitebny si směly (dokonce z praktických důvodů musely) poříditi zvony a objevily se ještě další skutečnosti, které již tehdy ulehčily tolerovaným církvím. Období provizoria pak definitivně končí výše zmíněným Protestantským patentem z roku 1861, kdy se toleranční církve stávají církvemi svobodnými a ze zákona rovnoprávními s katolickou církví. Tím končí toleranční doba.⁹²

2.4 Toleranční sbory

Jak bylo uvedeno dříve, sbory se dělily na luterské a reformované (helvetské). Více bylo sborů reformovaných. Větší část nekatolického obyvatelstva se tak hlásila k reformované církvi, pravděpodobně díky jejím prostším bohoslužbám.⁹³ Sboru bylo umožněno vzniknout pouze na základě úředního povolení, většinou v případě, že se v určité oblasti hlásilo k tolerované církvi více jak 500 dospělých věřících nebo 100 rodin. Existovaly i situace, kdy na základě milosti vznikly sbory z menších, než předepsaných počtů věřících. Další možností pro méně početné skupiny věřících byl vznik filiálního sboru, který se stal samostatnou součástí mateřského sboru, se kterým sdílel také stejného duchovního. Takové filiální sbory

⁹⁰ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 347.

⁹¹ Tamtéž. s. 18.

⁹² MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 181 – 200.

⁹³ OTTER, Jiří. *Evangelische Kirche: der Böhmischen Brüder in der ČSSR*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1985, s. 29.

byly omezeny tehdejšími dopravními možnostmi, takže bohoslužby se v těchto sborech konaly obvykle párkrát do roka.⁹⁴ Celkový počet přihlášek nekatolíků k roku 1782 byl asi 70 000 a do konce vlády Josefa II. v roce 1790 necelých 80 000.⁹⁵

Z doby toleranční předkládám níže seznam sborů v Čechách a na Moravě podle Melmukové.⁹⁶

Luterská církev – Čechy

<i>sbor</i>	<i>kraj</i>	<i>panství, statek, město</i>
Praha	Praha – město	Praha
Černilov	Hradec Králové	Smiřice
Habřina	Litoměřice	Liběšice
Heřmanovy Sejfy	Bydžov	Vlčice
Humpolec	Čáslav	Herálec
Kovánc	Boleslav	Křinec
Krucemburk	Čáslav	Polná
Křížlice	Bydžov	Jilemnice
Lipkovice	Rakovník	Roudnice
Opatovice	Čáslav	Úmonín a Křešetice

Luterská církev – Morava

<i>sbor</i>	<i>kraj</i>	<i>panství, statek, město</i>
Brno	Brno město	Brno
Horní Dubenky	Jihlava	Telč
Velká Lhota	Jihlava	Telč
Velká (Hrubá) Vrbka	Hradiště	Strážnice
Hodslavice	Přerov	Nový Jičín
Hošťálková	Hradiště	Hošťálková
Jasenná	Hradiště	Vizovice
Pržno	Hradiště	Vsetín
Ratiboř	Hradiště	Vsetín
Rusava	Hradiště	Bystřice pod Hostýnem
Suchdol	Přerov	Kunín
Vsetín	Hradiště	Vsetín

Reformovaná církev – Čechy

<i>sbor</i>	<i>kraj</i>	<i>panství, statek, město</i>
Soběhrdy	Beroun	Konopiště
Moraveč	Bechyně (Tábor)	Červená Řečice

⁹⁴ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 15.

⁹⁵ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 181.

⁹⁶ Tamtéž. s. 182 – 184.

Sázava	Čáslav	Polná
Semtěš	Čáslav	Žehušice
Močovice	Čáslav	Tupadly
Velim	Bydžov	Poděbrady
Hořátev	Bydžov	Poděbrady
Chleby	Bydžov	Poděbrady
Velenice	Bydžov	Poděbrady
Libice	Bydžov	Poděbrady
Libštát	Bydžov	Kumburk
Lysá	Boleslav	Lysá
Nebužely	Boleslav	Břežany
Vysoká	Boleslav	Mělník
Vtelno	Boleslav	Mělník
Ledčice	Rakovník	Roudnice
Krabčice	Rakovník	Roudnice
Chvaletice	Chrudim	Zdechovice
Krakovany	Chrudim	Pardubice
Bukovka	Chrudim	Pardubice
Sloupnice	Chrudim	Litomyšl
Bučina	Chrudim	Litomyšl
Dvakačovice	Chrudim	Rosice
Lozice	Chrudim	Chroustovice
Čermná	Chrudim	Lanškroun
Proseč	Chrudim	Nové Hradky
Borová	Chrudim	Polička
Telecí	Chrudim	Polička
Krouna	Chrudim	Rychnoburk
Svratouch	Chrudim	Rychnoburk
Bošín	Boleslav	Křinec
Kšely	Kouřim	Kostelec nad Černými lesy
Černilov	Hradec Králové	Smiřice
Klášteř	Hradec Králové	Opočno
Hradiště	Chrudim	Nasavrky
Libiš	Kouřim	Obříství

Reformovaná církev - Morava

<i>sbor</i>	<i>kraj</i>	<i>panství, statek, město</i>
Jimramov	Jihlava	Jimramov
Nové Město	Jihlava	Nové Město
Německé (Sněžné)	Jihlava	Nové Město
Horní Vilémovice	Jihlava	Třebíč
Veselí	Jihlava	Kunštát
Prosetín	Jihlava	Kunštát
Vanovice	Jihlava	Letovice
Nosislav	Brno	Židlochovice
Klobouky	Brno	Klobouky
Javorník	Hradiště	Strážnice
Zádveřice	Hradiště	Vizovice

Liptál	Hradiště	Liptál
Vsetín	Hradiště	Vsetín
Růžďka	Hradiště	Valašské Meziříčí
Hrubá Lhota	Hradiště	Valašské Meziříčí

2.5 Evangelické církevní školy v toleranční době

Se vznikem tolerančních sborů vyvstala potřeba zakládat i evangelické školy, tuto možnost toleranční doba umožňovala, ale nebylo vždy jednoduché ji prosadit. Byl to problém zejména tam, kde se již nacházela škola s katolickým učitelem, ten nemohl mít radost z toho, že by nově přicházel o peníze z platu pro učitele, ale také o vedlejší příjmy spojené s tzv. pohřební štolou, zvoněním proti povětrí aj. Náboženství na konci 18. století patřilo stále k nejdůležitějším hodinám ve škole, proto pokud nemohly děti mít evangelického učitele náboženství, mohly z hodin odcházet a výuka jim byla umožněna ve sboru. Nejkomplikovanější to měly v oblastech, kde bylo přihlášených nekatolíků málo, avšak ani vyšší počty evangelíků nemusely zaručovat úspěch při shánění učitelů a zakládání škol. V prvních letech, obdobně jako u pastorů, přicházeli učitelé z Uher (Horní i Dolní zem). Zde však platí, že se dříve než u pastorů začali v těchto funkcích prosazovat i bývalí tajní nekatolíci z Čech a Moravy.⁹⁷ Vydání tolerančního patentu umožnilo vznik evangelických škol tam, kde se přihlásilo nejméně 100 rodin, podobně jako u stavby modlitebny.⁹⁸

Přes všechny komplikace evangelické školy vznikaly a níže předkládám jejich seznam z toleranční doby (1781 – 1861) v Čechách a na Moravě podle Nešpora.⁹⁹

České evangelické církevní školy

<i>místo</i>	<i>církev</i>
Asch (Aš)	Augsburská
Fleißben (Plesná)	Augsburská
Teplitz (Teplice)	Augsburská
Krabčice	Reformovaná
Ledčice	Reformovaná
Vysoká	Reformovaná
Nebužely	Reformovaná
Velký Újezd	Reformovaná
Libiř	Reformovaná

⁹⁷ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 202 – 203.

⁹⁸ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Dědictví Komenského, 1910, s. 34.

⁹⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 564.

Prag (Praha)	Augsburská
Soběhrdy	Reformovaná
Kšely	Reformovaná
Kovanec	Augsburská
Velim	Reformovaná
Libice	Reformovaná
Hořátev	Reformovaná
Velenice	Reformovaná
Chleby	Reformovaná
Bošín	Reformovaná
Valteřice	Reformovaná
Hermannseifen (Heřmanovy Seify)	Augsburská
Křížlice	Augsburská
Trnávka	Augsburská
Chvaletice	Reformovaná
Semtěš	Reformovaná
Bousov	Reformovaná
Opatovice	Augsburská
Klášter n. Dědinou	Reformovaná
Moraveč	Reformovaná
Strměchy	Reformovaná
Opatov	Reformovaná
Humpolec	Augsburská
H. Čermná	Reformovaná
Sloupnice	Reformovaná
Džbánov	Reformovaná
Bučina	Reformovaná
Proseč	Reformovaná
Krouna	Reformovaná
Jasošov	Reformovaná
Svratouch	Reformovaná
Pustá	Reformovaná
Rybná	Reformovaná
Borová	Reformovaná
Sobíňov	Augsburská
Krucemburk	Augsburská
Telecí	Reformovaná
Sázava	Reformovaná

Moravské evangelické církevní školy

<i>místo</i>	<i>církev</i>
V. Lhota	Reformovaná
H. Dubenky	Augsburská
Nosislav	Reformovaná
Klobouky	Reformovaná
Brünn (Brno)	Augsburská
Hr. Vrbka	Augsburská
Javorník	Reformovaná

Borovnice	Reformovaná
Jimramov	Reformovaná
Vanovice	Reformovaná
Rovečné	Reformovaná
Prosetín	Reformovaná
Veselí	Reformovaná
Věcov	Reformovaná
Německé	Reformovaná
Daňkovice	Reformovaná
Bolešín	Reformovaná
Christsdorf (Křišťanovice)	Augsburská
Zauchtel (Suchdol nad Odrou)	Augsburská
Hodslavice	Augsburská
Zádvěřice	Reformovaná
Liptál	Reformovaná
Leskovec	Reformovaná
Jasenná	Augsburská
Hošťálková	Augsburská
Ratiboř	Augsburská
Pržno	Augsburská
Mikulůvka	Augsburská
Růžďka	Reformovaná
Jablůnka	Augsburská
Vsetín	Augsburská/Reformovaná

3. Toleranční sbory na Mělnicku v období 1781 – 1861

V oblasti Mělnicka se v tolerančním období nacházely čtyři sbory. Tři z nich spadaly pod kraj Boleslav, šlo o Nebužely, Vysokou a Mělnické Vtelno (či jen Vtelno – tento název byl užíván v 19. století a neoficiálně se užívá někdy i později).¹⁰⁰ Čtvrtý sbor v Libiši patřil pod tehdejší kraj Kouřim.¹⁰¹

Tato kapitola bude věnována historickému vývoji sborů, od vzniku po Protestantský patent z roku 1861. Jelikož se sbory nacházely na různých panstvích, budu se snažit o vzájemné srovnání jejich vývoje. K událostem spojeným se založením sboru se také pojí osoby pastorů, které bych některé rád zmínil a stranou bych nenechal ani evangelické školy, pokud v daném sboru byly.

Protestantský patent, vydaný 8. dubna 1861, stvrzoval oficiální postavení povolených evangelických církví. Znamenal formální vyrovnání katolické církvi, avšak katolická církev zůstala fakticky protěžována po celou dobu rakouské, později rakousko–uherské monarchie.¹⁰² Přesto znamenal tento patent zásadní zlom ve vývoji evangelické církve u nás, například tím, že odboural toleranční omezení, která obsahoval toleranční patent z roku 1781 a definitivně tak ukončil toleranční dobu. Různost vyznání již neměla ovlivňovat užívání občanských práv.¹⁰³

3.1 Libiš

Libiš patřila na konci 18. století do Kouřimského kraje a spadala pod panství Obříství. Zdejším pánem byl v době vydání tolerančního patentu do své smrti roku 1789 hrabě František Xaver Věžník z Věžníku. Ten proslul svou krutostí k poddaným¹⁰⁴ a také svým odporem k reformované církvi.¹⁰⁵ Panství do roku 1861 vystřídal mnoho majitelů. Po smrti hraběte Věžníka to byl do roku 1795 Filip hrabě Clary-Aldringen, po něm se majitelem stal jeho syn Jan Filip hrabě z Clary a Aldringenu, ten však na panství špatně hospodařil a již zpustlé Obříství tak roku 1810 odkoupil hrabě Kristian Kryštof Clam-Gallas. Ten panství

¹⁰⁰ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 287.

¹⁰¹ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 183.

¹⁰² NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 20.

¹⁰³ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 225.

¹⁰⁴ STŘECHA, Aleš. *Historie obce. Obříství – obec známých osobností a historických památek*. [online]. 2001 – 2012 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.obristvi.cz/historie.htm>

¹⁰⁵ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 14.

prodal roku 1817 baronu Františku Kollerovi. Nový majitel se stal jednou z nejdůležitějších postav v historii panství a mimo jiné nechal kompletně přestavět zdejší zámek. Majetkem Kollerových bylo Obříství až do roku 1840, kdy ho koupil velkoobchodník Jakub Rohrbach. V této době zde byla zahájena paroplavba po Labi z Obříství do Drážďan, později plavbu vytěsnila nově vzniklá železniční doprava. Zámek se změnil v luxusní zájezdní hostinec. Už roku 1847 se dostalo panství do majetku rodu Trauttmansdorffů, ti jej vlastnili dalších 80 let. Zajímavostí je, že rod Trauttmansdorffů vlastnil panství již v 17. a 18. století.¹⁰⁶

Do nově utvořeného libiškého sboru patřily i rodiny z jiných panství. Celkový počet panství a statků byl 13.¹⁰⁷ Například Ferdinand Hrejsa ve své knize o pastoru Janu Véghovi píše konkrétní počty rodin z panství Obříství, Lobkovice a Pakoměřice.¹⁰⁸

3.1.1 Libiř – historie sboru od svého vzniku do roku 1861

V Kouřimském kraji nedošlo k vyhlášení tolerančního patentu úřední formou. Informace sem pronikla z Chrudimského, Čáslavského a Bydžovského kraje díky vlastnímu úsilí členů skryté církve. Existovaly dvě cesty, kterými se zpráva o patentu šířila do Kouřimského kraje. Byla to jižní cesta podél toku řeky Sázavy z Čáslavského kraje a severní cesta přes Kolín podél toku řeky Labe až k soutoku s Vltavou, tedy až na Mělnicko. Ona severní cesta přinesla nejprve na Mělnicko samotnou zprávu o existenci patentu, ale zatím neobjasňovala rozdíly mezi tolerovanými církvemi, to sebou přinesla o něco později až druhá zpráva, která se severní cestou šířila do kraje a měla za následek změny přihlášek u nekatolíků. Ti se zde původně hlásili k luterské církvi, ale pod vlivem druhé zprávy se někteří přehlašovali k reformované církvi, například úplný přesun byl zaznamenán na Kolínsku a na panství Obříství o něco později roku 1783 také.¹⁰⁹ Podrobněji se přihláškami budu zabývat v dalším odstavci.

Na obřísteckém panství se obyvatelé dozvěděli o patentu na počátku roku 1782 a již 9. února se začali přihlašovat ve zdejší vrchnostenské kanceláři. Přicházeli z Byškovic, Libiše, Obříství, Dušníků, Hornátek, Korycan, Líbeznice a dalších míst patřících k panství. Nejprve se

¹⁰⁶ STŘECHA, Aleš. Historie obce. *Obříství – obec známých osobností a historických památek*. [online]. 2001 – 2012 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.obristvi.cz/historie.htm>

¹⁰⁷ KRČMÁŘ, Miloš. Evangelická toleranční modlitebna v Libiři: *Confluens: sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka*. Regionální muzeum Mělník č. 6, 2007, s. 30.

¹⁰⁸ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 17.

¹⁰⁹ *Edice tolerančních přihlášek: Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781 – 1782, země Čechy, kraj Kouřim 10*. Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1996, s. I – II.

hlásili k luterské církvi, avšak dle slov autora prvních záznamů v Pamětní knize libišského sboru nevěděli místní na počátku jaký je rozdíl mezi augšpurským a helvetským vyznáním. Majitel panství, hrabě František Xaverius z Věžníků, byl potěšen, že se nekatolíci hlásí k luterské církvi a sliboval jim opatřit řádného kazatele. Postupem času, když přihlášení nekatolíci poznali lépe rozdíly mezi oběma tolerovanými církvemi, rozhodli se přehlásit k reformované církvi. Svou roli sehrála studie Komenského díla „Kšaft umírající matky Jednoty bratrské“ a také osobní zkušenosti některých nekatolíků s luterskou církvi. Z těch vyčnívá zejména podhajský mlynář Jan Stárek z pakoměřického panství. Stárek navštívil v Byškovicích sedláka Josefa Plocka, který platil za vůdce tehdejšího rodičího se sboru a vysvětlil jemu a některým dalším obyvatelům rozdílnost obou tolerovaných církví s tím, že blíže náboženství jejich otců je helvetské vyznání. Ti se po jeho slovech rozhodli vzít hromadně své přihlášky k luterské církvi zpět a přihlásit se k reformované církvi. Tímto momentem si znepřátelili majitele panství hraběte z Věžníků, který po zbytek svého života vyvíjel snahu komplikovat nekatolíkům fungování jejich sboru.¹¹⁰

Edice tolerančních přihlášek pro kraj Kouřim nám přináší první záznam o přihlašovaných nekatolících z panství Obříství ze dne 23. února 1782. Tehdy se přihlásilo 23 obyvatel obce Obříství a 52 obyvatel z Byškovic. Více osob zde zaznamenáno není.¹¹¹ Druhý záznam je z 30. června téhož roku, tentokrát jsou v seznamu i lidé, kteří odstoupili od přihlášek k tolerované církvi, tzv. revertenti (ti, kteří se navrátili zpět ke katolické církvi). Revertenti jsou ještě rozděleni na dvě skupiny, podle toho, zda se rozhodli k návratu sami a nebo díky působení duchovních komisařů. Panství Obříství mělo tehdy 155 přihlášených mužů a 149 žen (všichni k luterské církvi). Celkem 3 revertenty. V Pakoměřicích bylo 13 mužů a 9 žen (luterská církev) a 2 revertenti. Lobkovice vykázaly 13 mužů a 14 žen, ale narozdíl od předešlých dvou panství, zde se ještě lidé hlásili k husitům.¹¹² To na samém počátku toleranční doby šlo, akorát byli později tito nekatolíci automaticky řazeni k luterské církvi. Tyto případy už byly popsány v předchozí kapitole. Třetí záznam z konce roku 1782 ukazuje na odstoupení od přihlášení u 13 obyvatel z panství Obříství, jinak jde o stejná čísla jako u druhého záznamu.¹¹³ Jak již bylo zmíněno výše, budoucí libišský sbor se skládal celkem ze 13 panství a statků, výše uvedená panství jsou tak pouze částí z celkového počtu. Ze záznamů Pamětní knihy libišského sboru lze vyčíst, že počátkem roku 1783, v době kdy

¹¹⁰ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végħ: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 11 – 13.

¹¹¹ *Edice tolerančních přihlášek: Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781 – 1782, země Čechy, kraj Kouřim 10*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1996, s. 3.

¹¹² Tamtéž. s. 36.

¹¹³ Tamtéž. s. 38.

žádali o přidělení kazatele, měli dohromady 113 rodin hlásících se tehdy již k reformované církvi. Těchto 113 rodin pocházelo z panství Obříství (73), Lobkovice (37) a Pakoměřice (3).¹¹⁴

Nově vznikající sbor to neměl od počátku lehké. Konflikty s hrabětem z Věžníků nebyly jediné, které se v oblasti odehrávaly. Bylo zde místy silné pnutí mezi nekatolíky a katolickou částí obyvatel. Nejvíce se nesnášenlivost projevovala při pohřbech evangelíků. Jako příklad uvádím případ, který se odehrál v dubnu 1783 v Lobkovicích při pohřbu sedláka Herota (či Herdíka). Tomu byl odepřen katolický hřbitov a tak měl být pohřben na svém poli, avšak i to katolíci překazili tím, že odtáhli pohřební vůz k řece Labi a mrtvé tělo shodili do řeky. Tělo vylovili vojáci v Obříství, když pracovali na opravě jezu. Nebožtíka nechal zdejší katolický farář pohřbít na místním hřbitově a dbal o to, aby hrob nikdo nepoškodil. Později přijel vyzvednout tělo krajský hejtman s 12 dragouny a vedli pohřební průvod zpět do Lobkovic. Zde se opět někteří katolíci srocovali v zástupech a zvonili na poplach. Proti buřičům tak bylo povoláno vojsko z Prahy a hlavní aktéři nepokojů byli potrestáni ranami holí.¹¹⁵

Na počátku roku 1783 již bylo jasné, že sbor bude potřebovat kazatele. Sepsanou žádost odeslali místní agentovi Samuelu Nagyovi sídlícímu ve Vídni.¹¹⁶ Agenti sloužili jako zprostředkovatelé styku ústředních úřadů a i samotného císaře s představiteli luterské a reformované církve.¹¹⁷ Žádost obsahovala také zmínku o financích pro kazatele, kterému bylo přislíbeno 300 zlatých a byt v Libiši č. 15. Od reformované konzistoře v Miškolci byl do Libiše přidělen ze Šarišského Potoku 28 letý Jan Végh.¹¹⁸ Ještě než dorazil do Libiše Végh, navštívil před Velikonoci 1783 nově se rodící sbor Joel Jessenius, kazatel z reformovaného sboru ve Chvaleticích. Jeho návštěva byla vítanou morální vzpruhou pro místní nekatolíky, i když se zde objevili i obyvatelé, kteří se na základě osobní zkušenosti s prostotou obřadu reformované církve navrátili zpět k církvi katolické. To mohlo souviset i s osobností samotného Jessenia, který prý měl i některé charakterové nedostatky.¹¹⁹

Sám příchod Jana Végha je spojen se zajímavou příhodou, která se odehrála na jeho cestě do Libiše. Jan Végh putoval do Čech společně s dalšími čtyřmi kazateli. Byli jimi Jozsef Szalay přidělený do Lysé, András Kovács pro Limúzy u Kšiel, Petr Molnár do Lozic a Štěpán

¹¹⁴ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 16 – 17.

¹¹⁵ Tamtéž. s. 14 – 15.

¹¹⁶ Tamtéž. s. 16.

¹¹⁷ MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Mladá fronta, 1999, s. 95.

¹¹⁸ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 17.

¹¹⁹ Tamtéž. s. 15 – 16.

Szeremley ke sboru do Velimi. Když byli v Krouně v Chrudimském kraji, přijel si čtyřspřežný povoz pro Štěpána Szeremleye. Spolu s ním využili možnost dopravy blíže svým sborům ostatní kazatelé kromě Molnára, toho si odvezli již Lozičtí svým vozem. Ve Velimi byli vysláni poslové do Kšel a Lysé, aby si přijeli pro své duchovní, ale s Libiší to bylo komplikovanější, nikdo ve Velimi prý nevěděl, kde je.¹²⁰ Na tomto místě vzniká rozpor ve výkladu událostí kolem situace ve Velimi. Podle Hrejsy přišli představitelé sboru v Libici u Poděbrad, kteří naléhali na Végha, aby s nimi odešel k nim do sboru. Avšak nepřijeli s vozem, takže Végh měl jít pěšky. To mladého kazatele pohoršilo a jasně odmítl do Libice jít. Naštěstí se situace vyřešila, když Végh ukázal velimským svůj spis od agenta Nagye, ve kterém byla zmínka o panství Pakoměřice a Obříství, bylo tak rozpoznáno, že tedy Libiš bude blízko Prahy. Později si přijeli poslové z Libiše pro Végha, měli čtyřspřežný vůz, takže vše proběhlo hladce.¹²¹ Rozdílný pohled na situaci ve Velimi podává Zdeněk Soušek ve spisu „Stručné náboženské dějiny Libice“, příběh zůstává téměř stejný, ale je zde popisováno, že Végh byl skutečně vybrán původně do Libice a že do Libiše měl být vybrán Mózes Tardy. Situaci s vozem však došlo k tomu, že si to oba kazatelé prohodili.¹²² Podle Hrejsy byl Végh vybrán pro Libiš od samého počátku, ale byl opatřen politickým cestovním pasem, kde bylo špatně napsáno místo určení. Místo Libiš v něm bylo do Libichu v kraji boleslavském.¹²³ K chybám tedy docházelo, ale Végh byl od počátku vybrán jako kazatel pro Libiš na panství Obříství, alespoň podle Hrejsy, který to popisuje podrobně v celé kapitole.¹²⁴ Nikoliv Tardy. Co je dále zajímavé, když o měsíc později dorazil do Velimi Tardy, čekal ho tam posel z Libice opět bez vozu, Tardy však oproti Véghovi pěšky šel¹²⁵ a ve sboru v Libici zůstal až do roku 1837.¹²⁶

Libiš měla svého kazatele od 29. května 1783 a ten se rychle dal do práce, i když se musel vypořádat s byrokratickými obstrukcemi. Hrabě z Věžníků nebyl potěšen, že má libišský sbor reformovaného kazatele a direktor panství Obříství Jan Kalubner pokud mohl, tak Véghovi nepovolil nic navíc, co by nemusel. Pouze kouřimský krajský hejtman Karel z Bienenberka choval k maďarským reformovaným kazatelům jisté sympatie. Na konci jara 1783 čítal sbor 678 osob, z toho bylo 141 rodin. Sbor vybral a zavázal se k ročnímu příspěvku pro pastora 308 zlatých a 30 krejcarů. Zásadním úkolem pro Végha také bylo, aby se naučil

¹²⁰ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 28 – 32.

¹²¹ Tamtéž. s. 32 – 33.

¹²² SOUŠEK, Zdeněk. *Stručné náboženské dějiny Libice: od 9. století do roku 1938*. Libice, 1978, s. 11.

¹²³ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 28.

¹²⁴ Tamtéž. s. 28.

¹²⁵ SOUŠEK, Zdeněk. *Stručné náboženské dějiny Libice: od 9. století do roku 1938*. Libice, 1978, s. 11.

¹²⁶ RYCHETSKÝ, Čestmír. *Kazatelé a sbory české národnosti církví A.V. a H.V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983, s. I. – 8.

česky. S tím mu pomáhal Václav Kramerius, které ho si Végh vzal sebou do Libiše. Ten mu pomáhal s texty pro kázání a s úředními listy.¹²⁷

Libišský sbor se od počátku potýkal s problémy, kde se budou odehrávat kázání. První musel vést Végh ve stodole v Libiši, žádost o získání katolického kostela pro reformovanou církev v Libiši byla zamítnuta, a dokonce bylo nařízeno, aby se Végh vystěhoval z Libiše do Byškovic, kde by také kázal. To vše v době, kdy již byly svěceny první reformované modlitebny. Když žádal sbor o schválení výstavby modlitebny alespoň v Byškovicích, byl od vrchnosti (iniciátorem byl zejména hrabě z Věžníků) odkázán do Korycan. Tady se ukazuje záměr hraběte z Věžníků komplikovat sboru možnost stavby modlitebny, poněvadž bylo známo, že půda v Korycanech není vhodná pro stavbu. Byly zde četné mokřiny. Kázání se tak při všech peripetiích se stavbou chrámu odehrávaly ve stodole v Byškovicích, a to až do roku 1787, kdy se zde 25. března konalo poslední kázání. Zásadní zlom přišel 12. září 1786, kdy si Jan Végh vyžádal v Hloubětíně u Prahy audienci u císaře Josefa II., kterému přednesl svou stížnost na jednání úřadů o modlitebně libišského sboru. Josef II. mu zaručil, že vše bude řádně prošetřeno, což se také o měsíc později opravdu stalo a odborná komise označila Korycany za nevhodné pro stavbu chrámu a doporučila Byškovice. Nakonec bylo 18. února dvorským dekretem rozhodnuto, že si libišti mohou modlitebnu postavit dokonce v samotné Libiši, což o necelý měsíc později potvrdil i krajský úřad a mohlo se začít s přípravami stavby. Jan Végh se tak usadil opět v Libiši, a než byla stavba dokončena, kázal v místní stodole.¹²⁸ Modlitebna byla dostavěna až v roce 1792 a vysvěcena byla 30. listopadu téhož roku.¹²⁹ Průtahy s výstavbou se odehrávaly tentokrát z důvodu výběru místa v obci, krajský úřad nabídl nejprve sboru nevhodné místo pro stavbu a tak se místo stavební činnosti vedly spory. Ještě než vznikla samotná modlitebna, byla roku 1788 postavena fara a roku 1790 zřízena škola. Vše v Libiši. Finanční náklady na faru byly 625 zlatých 42 krejcarů a na modlitebnu činily náklady 747 zlatých 39 krejcarů.¹³⁰ Roku 1801 byly všechny budovy obehnány zdí a Jan Végh si poznamenal do památní knihy tato latinská slova: „*Tantae molis erat Libischensem condere Christi ecclesiam.*“ V překladu: „*Tolik námahy stálo založení církve Kristovy v Libiši.*“¹³¹ V této kapitole výše jsem nepopsal všechna úskalí, kterými si musel libišský sbor na počátku projít, ono by to bylo na obsáhlejší práci, ale i z těchto pár

¹²⁷ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 35 – 43.

¹²⁸ Tamtéž. s. 46 – 59.

¹²⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 267.

¹³⁰ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 60 – 61.

¹³¹ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 229.

stran lze snadno pochopit Véghova slova v pamětní knize. Dalším důležitým mezníkem pro stavební vývoj modlitebny byla smrt hraběte Věžníka 14. září 1789. Nový pán Filip Clary z Aldringen byl reformované církvi více nakloněn, což dokazuje i jeho příspěvek sta kop šindele na stavbu modlitebny.¹³²

Jan Végh působil v libišském sboru do roku 1811 s tříletou pauzou, kdy sloužil mezi léty 1793 až 1796 v Lysé. Roku 1811 odchází do sboru v Nebuželích, kde také 1830 umírá.¹³³ Další informace v kapitole libišští kazatelé.

Sbor byl na počátku 19. století stabilizován, měl kazatele, modlitebnu a školu. Ještě většího významu pak nabyt, když k němu v letech 1808 – 1816 patřili pražští reformovaní evangelíci, kteří tvořili sbor filiální.¹³⁴

3.1.2 Libiš - modlitebna

Od svého vysvěcení roku 1792 až do roku 1904 neprodělala modlitebna žádnou změnu. A ani tehdy nešlo o zásadní úpravy, byly opatřeny nové varhany, kamna k vytápění chrámu a budova byla opravena.¹³⁵ Z dnešního pohledu se dá říci, že nejkrásnější na chrámu je jeho zachovalá, téměř nezměněná podoba po více jak 200 let existence.

Jde o jednodílnou podélnou stavbu s polygonálním závěrem. Budova má volutový štít s lizénovými rámci a na bocích s čabraky.¹³⁶ Stylem odpovídá chrámům maďarské reformované církve té doby. Chrám je spíše menší. Vevnitř se nachází původní řezby z doby Végha, který byl velkým přítelem řezbářství a také se zde zachoval velký počet nápisů.¹³⁷

Některé nápisy, vnitřní výzdobu, stůl Páně a fotky budovy chrámu přikládám v příloze.

¹³² HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 65.

¹³³ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice, 1931, s. 194.

¹³⁴ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 229 – 230.

¹³⁵ Tamtéž. s. 229.

¹³⁶ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 267.

¹³⁷ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 62.

3.1.3 Libiš - kazatelé

Základní údaje o kazatelích ve sboru mezi léty 1783 – 1861 uvedu níže v tabulce, pro níž jsem informace získal z Jubilejní knihy Českobratrské evangelické rodiny od Jana Toul¹³⁸ a z práce Čestmíra Rychetského Kazatelé a sbory české národnosti církví A. V. a H. V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918.¹³⁹

jméno	životní data	místo narození	doba služby
Végh Jan	nar. 4. 10. 1755 – úmrť 1. 2. 1830	Fokzsabadi	1783 – 1793 1796 – 1811
Beréty Štěpán	neuvedeno	Ragaly, Gemer	1793 – 1796
Végh Josef	nar. 24. 2. 1787 - úmrť neuvedeno	Byškovice, Libiš	1811 – 1822
Fleischer Josef	nar. 10. 2. 1794 – úmrť 14. 12. 1850	Brozánky, Vysoká	1822 – 1850
Fleischer Bedřich	nar. 24. 3. 1832 – úmrť 26. 1. 1905	Libiš	1854 - 1869

V roce 1793 měl krátce zastávat funkci kazatele István Bacsa. František Bednář uvádí jeho jméno jako Štěpán Basca.¹⁴⁰ Jde však pravděpodobně o překlep, poněvadž Jan Toul¹⁴¹ i Čestmír Rychetský¹⁴² uvádějí Bacsa. Není zcela jisté, zda v Libiši opravdu působil, podle Rychetského by mohlo jít o omyl profesora Hrejsy,¹⁴³ ze kterého pravděpodobně čerpal. Jan Toul uvádí toto: „*Poměry zdejší a strádání přiměly jej k návratu do Uher ještě téhož roku.*“¹⁴⁴ Podle tohoto zdroje ve sboru roku 1793 krátce působil.

Mezi léty 1850 – 1854 bylo místo kazatele sboru prázdné.

¹³⁸ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice, 1931, s. 36 – 206.

¹³⁹ RYCHETSKÝ, Čestmír. *Kazatelé a sbory české národnosti církví A.V. a H.V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983, s. I. 1 – 9 a III. 1 – 30.

¹⁴⁰ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 229.

¹⁴¹ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice, 1931, s. 36.

¹⁴² RYCHETSKÝ, Čestmír. *Kazatelé a sbory české národnosti církví A.V. a H.V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983, s. I – 1.

¹⁴³ Tamtéž. s. I – 1.

¹⁴⁴ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice, 1931, s. 36.

3.1.4 Libiš - reformovaná škola

Škola byla zřízena již roku 1790, začalo se vyučovat v soukromém domě č. 20. Po několika letech byla zakoupena chalupa č. 47, ta sloužila jako budova školy až do roku 1868. Na místě staré školy byla potom postavena nová.¹⁴⁵

Prvním učitelem byl dle Hrejsy Antonín Kladiva, ten prý zahájil výuku 1. září 1790.¹⁴⁶ Emanuel Havelka ve své práci čerpal z kroniky evangelické školy libišské a jako prvního učitele zmiňuje Jana Studeného, který zde měl působit do roku 1820.¹⁴⁷ Osobně jsem navštívil archiv v Libiši a ve složce, která se věnovala škole jsem nenašel informaci o těchto dvou výše zmíněných učitelích, jako prvního učitele jsem zde našel uvedeného Jana Jansu. Ten podle archivního listu dne 2. dubna 1826 podával výpověď ze služby, kterou dle svých slov vykonával 34 let, tedy od roku 1792. Důvodem odchodu byl zhoršený zdravotní stav a také fakt, že od některých členů sboru nedostával řádně zapláceno za svou práci. Je zde označován za prvního učitele evangelické školy.¹⁴⁸ Dalším učitelem byl v letech 1826 – 1831 Josef Nicek a po něm od roku 1832 – 1875 Josef Baštecký.¹⁴⁹

V roce 1830 navštěvovali školu žáci z těchto obcí: Libiš, Obříství, Dušníky, Semelkovice, Záboř, Zátvor, Kozarov, Korycany, Hořňátky, Byškovice, Bášť, Nová Ves, Kojetice, Lobkovice, Neratovice, Kly, Vinice, Tuhaň, Líbeznice, Jiřice, Čakovice, Předboj, Přívory, Klomín, Sloveč a Měšice. Dohromady zde docházelo 121 žáků. Do roku 1861 neklesl počet žáků pod sto.¹⁵⁰

3.2 Mělnické Vtelno (Vtelno)

Sbor se nacházel v Boleslavském kraji, na mělnickém panství. V době, kdy se zde přihlašovali první nekatolíci k tolerované církvi, byl zdejším pánem kníže August Antonín Josef Lobkowicz. Jak bude uvedeno dále v historii sboru, místní pán zaujímal nepřátelský postoj vůči reformované církvi, která zde vznikla.¹⁵¹ Vztah vrchnosti k prvním tolerovaným

¹⁴⁵ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Dědictví Komenského, 1910, s. 47.

¹⁴⁶ HREJSA, Ferdinand. *Jan Véggh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 61.

¹⁴⁷ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Dědictví Komenského, 1910, s. 47.

¹⁴⁸ ASČCE v Libiši, fond RSL, R-III-C-2. *Jan Jansa, první učitel na libišské ev. škole podává výpověď ze služby, kterou zastával 34 let, od r. 1792*.

¹⁴⁹ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Dědictví Komenského, 1910, s. 47.

¹⁵⁰ Tamtéž. s. 47.

¹⁵¹ HÁJEK, Karel. *Dějiny evangelického sboru v Mělnickém Vtelně: I. díl*. rukopis, 1960, přepis - soukromý archiv Jana Maška

nekatolíkům je tu podobný jako v případě libišského sboru. Rod Lobkowiczů vlastnil panství po celé toleranční období a i později.¹⁵²

Na úvod bych ještě dodal, že na rozdíl od Libiše, zdejší sbor založil evangelickou školu až po roce 1861, konkrétně v roce 1865. Její existence trvala pouze do roku 1904, kdy byla zrušena.¹⁵³

3.2.1 Mělnické Vtelno – historie sboru od svého vzniku do roku 1861

K prvním přihláškám docházelo na místě budoucího sboru již v únoru 1782. Zde podobně jako v Libiši nedošlo k oficiálnímu vyhlášení tolerančního patentu vrchností. Informace o patentu si tak musela najít svou vlastní cestu k místním nekatolíkům. Z toho, co již bylo uvedeno, jasně vyplývá, že místní pán neměl zájem, aby se tato zpráva šířila na jeho panství.¹⁵⁴

Reformovaný sbor byl ustaven roku 1783 a záhy musel být pro nepřízeň knížete Lobkowicze přesunut do obce Krpy.¹⁵⁵ V roce 1783 stálo u vzniku sboru 143 rodin z vtelenského obvodu, ti si zvolili za své centrum Mělnické Vtelno, vrchnost však byla proti. Ještě před přesunem do Krp dorazil do Vtelna 21. července 1783 první kazatel. Byl jím Samuel Orosz z Uher. Ten byl hned druhý den vykázán z Vtelna knížetem Lobkowiczem, který kazateli a jeho doprovodu přímo sdělil, že na svém panství nestrpí žádného protestantského duchovního a že bude potrestán každý, kdo mu nabídne nocleh. Orosz tak opustil Vtelno ještě v noci a odešel do již zmíněné malé obce Krpy, kde působil dalších 10 měsíců a bydlel u jistého Václava Říhy a později u Jana Kasy.¹⁵⁶ V Krpech byla vrchnost k nekatolíkům tolerantnější, alespoň ve srovnání s knížetem Lobkowiczem.¹⁵⁷

Samuel Orosz byl prý energický muž, který se nechtěl vzdát, takže se ihned proti jednání vrchnosti na mělnickém panství ohradil u gubernia. Jednání knížete Lobkowicze bylo

¹⁵² Mělnické Vtelno – historie. *Mělnické Vtelno*. [online]. © 2016 [cit. 2016-06-18]. Dostupné z: <http://www.melnickevtelno.cz/index.php?nid=2678&lid=cs&oid=306172>

¹⁵³ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 231.

¹⁵⁴ HÁJEK, Karel. *Dějiny evangelického sboru v Mělnickém Vtelně: I. díl*. rukopis, 1960, přepis - soukromý archiv Jana Maška

¹⁵⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 287.

¹⁵⁶ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 230.

¹⁵⁷ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 246.

protizákonně, avšak gubernium na stížnost kazatele neodpovědělo. Po neúspěchu u gubernia se rozhodl Orosz hledat zastání na krajském úřadu v Mladé Boleslavi, ani tam neuspěl, úřad svým dekretem z 16. srpna 1783 určil sídlo pro uherského pastora v obci Krpy. Samuel Orosz tak musel kázat až do dubna 1785 zde. Bez chrámu kázal po stodolách a samozřejmě se vytvořila potřeba postavit sboru modlitebnu. Umístit ji v Krpech si nepřála většina sboru, proto žádal Orosz úřady o povolení stavby ve Vtelně, tím i žádal o zpětný přesun sídla sboru, byl však vždy odmítnut. Neúnavnému kazateli se naskytlá příležitost v září 1784, když byl císař Josef II. v Hloubětíně u Prahy na vojenském cvičení. Orosz se rozhodl, že císaře navštíví a osobně s ním promluví o potížích, které vrchnost a úřady sboru činí. S císařem pak znovu hovořil a podal mu písemnou stížnost ještě téhož měsíce, když Josef II. projížděl Vtelnem. Ten po vyslechnutí si stížnosti nařídil krajskému úřadu vyšetřování. Pověřený komisař pak shledal stížnosti za oprávněné a výsledkem pro sbor bylo, že se mohl definitivně přesunout zpátky do Vtelna.¹⁵⁸ Vše bylo stvrzeno císařským dekretem ze dne 16. února 1785.¹⁵⁹ V této části můžeme nalézt podobnost opět s Libiší, kdy Jan Véggh navštívil Josefa II. dokonce dvakrát v Hloubětíně při vojenském cvičení.

Po příchodu do Vtelna byl Samuel Orosz slavnostně uveden do svého úřadu krajským hejtmanem v místní hospodě. Bohužel pro něj se i později objevovali komplikace, například, když se někteří obyvatelé obce bouřili proti působení kazatele reformované církve na svém území. Proti bouřícím se obyvatelům muselo jednou zakročit i přivolané vojsko.¹⁶⁰

Roku 1786 byla postavena fara a v dubnu 1787 se přikročilo ke stavbě modlitebny, která byla dokončena a posvěcena téhož roku v září.¹⁶¹ Chrám stál celkem 730 zlatých a zaplacen byl pouze lidmi ze sboru, nebyl poskytnut žádný cizí dar a ani půjčka.¹⁶²

Pastor Samuel Orosz působil ve sboru do roku 1789. Po šesti letech náročné služby se vrátil zpět do Uher.¹⁶³

¹⁵⁸ HÁJEK, Karel. *Dějiny evangelického sboru v Mělnickém Vtelně: I. díl.* rukopis, 1960, přepis - soukromý archiv Jana Maška

¹⁵⁹ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti.* KALICH, 1924, s. 230.

¹⁶⁰ Tamtéž. s. 230 - 231.

¹⁶¹ Tamtéž. s. 231.

¹⁶² HÁJEK, Karel. *Dějiny evangelického sboru v Mělnickém Vtelně: I. díl.* rukopis, 1960, přepis - soukromý archiv Jana Maška

¹⁶³ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931.* České Budějovice, 1931, s. 141.

3.2.2 Mělnické Vtelno – modlitebna

Narozdíl od libišské modlitebny chrám Mělnického Vtelna již neslouží svému poslání. Dalším rozdílem jsou stavební úpravy, které podobu chrámu ve Vtelně ovlivnily výrazněji, nežli v Libiši, kde k zásadním změnám vzhledu nedošlo skoro vůbec. Avšak dominantní změna podoby chrámu nastala až v roce 1865, kdy byla postavena čtyřboká věž v ose průčelí.¹⁶⁴ Bednář uvádí stavbu věže s třemi zvony za kazatele Pavla Španiela, který byl ve funkci do roku 1860.¹⁶⁵ Stejně je to uvedeno i v Pamětní knize evangelického reformovaného sboru v Mělnickém Vtelně.¹⁶⁶ To by vznik věže kladlo před rok 1861. Pokud by byl správně rok 1865, muselo by to být až za faráře Karla z Nagy.¹⁶⁷

Historie budovy sahá do roku 1787, tehdy šlo o jednoduchou jednolodní novoklasicistní stavbu. Roku 1822 byla postavena kazatelna, v 50. letech 19. století došlo k opravám, a hlavně ke zvětšení a zvýšení budovy. Úpravy z této doby změnil vnější vzhled stavby, který byl nově historizující. Například okna zaklenutá lomenými oblouky jsou patrně z této doby.¹⁶⁸

V interiéru se nacházely biblické verše, kterými byl vnitřek modlitebny ozdoben. Podle Hájka je napsal roku 1791 libišský kantor. Dodnes se nezachovaly, pouze jejich opis.¹⁶⁹

3.2.3 Mělnické Vtelno – kazatelé

Seznam kazatelů tolerančního období v Mělnickém Vtelně jsem sestavil na základě tří pramenů. Kazatelé a sbory české národnosti církví A. V. a H. V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918 od Čestmíra Rychetského,¹⁷⁰ Jubilejní kniha českokobratrské evangelické rodiny: k 150

¹⁶⁴ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 287 - 288.

¹⁶⁵ BEDNÁŘ, František. *Památník českokobratrské církve evangelické: Českokobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 231.

¹⁶⁶ *Pamětní kniha evangelického reformovaného sboru v Mělnickém Vtelně*. opis ztraceného originálu, soukromý archiv Jana Maška.

¹⁶⁷ BEDNÁŘ, František. *Památník českokobratrské církve evangelické: Českokobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 231.

¹⁶⁸ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 287 - 288.

¹⁶⁹ HÁJEK, Karel. *Dějiny evangelického sboru v Mělnickém Vtelně: I. díl*. rukopis, 1960, prepis - soukromý archiv Jana Maška

¹⁷⁰ RYCHETSKÝ, Čestmír. *Kazatelé a sbory české národnosti církví A.V. a H.V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918*. Synodní rada Českokobratrské církve evangelické, 1983, s. I. 1 – 9 a III. 1 – 30.

letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931 od Jana Toul¹⁷¹ a Památníku českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulostí a na prahu přítomnosti od Františka Bednáře.¹⁷²

jméno	životní data	místo narození	doba služby
Orosz Sámuel de Fejer Bezerika	neuveдена	Nagy Kiroly, Szatmár	1783 – 1789
Síkora Péter	nar. 21. 5. 1761 – úmrtí 19. 10. 1832	Sajo Vámos, Borsod	1789 – 1802
Kovács Tomáš	neuveдено	Csáth, Borsod	1802 – 1811
Rimány Josef	nar. ??? – úmrtí 4. 1. 1845	Lysá	1811 – 1829
Španiel Pavel	nar. 1800 – úmrtí 16. 12. 1862	Nosislav	1829 - 1860

Mezi léty 1860 – 1862 bylo místo kazatele prázdné.¹⁷³ U Pavla Španiela není zaznamenáno přesné datum narození, dle Pamětní knihy evangelického reformovaného sboru v Mělnickém Vtelně mu bylo 13. ledna 1860 šedesát let. Dovídáme se to z listu, kde podává Španiel výpověď ze služby.¹⁷⁴ Podle Rychetského se narodil roku 1800,¹⁷⁵ ale pokud bychom neznali den a měsíc jeho narození a údaj z Pamětní knihy by byl správný, mohl se narodit i v roce 1799.

3.3 Vysoká

Sbor ve Vysoké patřil společně s Mělnickým Vtelnem do Boleslavského kraje na panství Mělník. S Mělnickým Vtelnem měli tedy stejnou vrchnost, která nebyla nakloněna vzniku tolerančních sborů na svém panství. V případě Vysoké byl však historický vývoj o něco jiný, což se pokusím přiblížit v následující kapitole o historii sboru.

¹⁷¹ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice, 1931, s. 36 – 206.

¹⁷² BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulostí a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 231.

¹⁷³ Tamtéž. s. 231.

¹⁷⁴ *Pamětní kniha evangelického reformovaného sboru v Mělnickém Vtelně*. opis ztraceného originálu, soukromý archiv Jana Maška.

¹⁷⁵ RYCHETSKÝ, Čestmír. *Kazatelé a sbory české národnosti církví A.V. a H.V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983, s. III – 25.

Jiné to bylo ve Vysoké také se vznikem školy, ta zde existovala už od roku 1789,¹⁷⁶ což je mnohem dříve než v Mělnickém Vtelně.

3.3.1 Vysoká – historie sboru od svého vzniku do roku 1861

Zpráva o tolerančním patentu neproběhla oficiální cestou, obyvatelé mělnického panství se ji museli dozvědět jinak, jak již bylo popsáno u předchozích sborů. Informace se k nim dostala poměrně brzo, poněvadž již v únoru 1782 se přihlašovali místní obyvatelé k tolerované církvi. V Boleslavském kraji patřili k prvním. Ještě v březnu 1782 psal krajský adjunkt Schmolzen ve své zprávě krajskému hejtmanovi o vysockých nekatolicích, kteří odmítali posílat své děti do římskokatolické školy, i když stále neměli evangelického učitele. Dále informoval o nálezů dvou protikatolicky zaměřených písniček, ty se našly ve Vysoké. Jedna v kostele ve varhanech a druhá u místního malého chlapce. Schmolzen o nich však psal, že se nemusí brát příliš vážně.¹⁷⁷ Zajímavé také je, že se obyvatelé zdejšího panství hlásili již od léta 1782 k reformované církvi, čímž předběhli například libišský sbor o mnoho měsíců. Sama Vysoká a její okolí jsou v mělnickém panství unikátní tím, že se zde přihlásila drtivá většina obyvatel k tolerované církvi. V obci Vysoká všichni až na tři rodiny.¹⁷⁸ František Bednář uvádí dokonce pouze jednu rodinu.¹⁷⁹

Za takového stavu se domnívali obyvatelé rodičího se sboru, že by mohli obdržet místní katolický kostel, čímž by odpadla nutnost si stavět modlitebnu. Svou žádost vyjádřili ve Zprávě obcí vysocké kolatury mělnickému panství ze dne 23. července 1782. Byl zde uveden počet rodin z Vysoké a okolí. Za Vysokou, Strašnici, Střednici a Bosyni činily počty přihlášených nekatolíků 110 rodin, s dalšími blízkými vesnicemi ještě 95 rodin navíc. Šlo o Vehlovice, Zimoř, Chodeč, Kokořín, Šemanovice, Březinku a Truskavu. Dohromady 205 rodin. Ve zprávě také žádali o pastora reformované církve, kterému by obstarali plat 300 zlatých ročně. Pod zprávou byli podepsáni: Pavel Martinovský – rychtář z Vysoké, Tomáš Kožnar – soused ze Strašnice, Karel Tachecí – rychtář ze Střednice a Antonín Řezníček –

¹⁷⁶ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 513.

¹⁷⁷ *Edice tolerančních přihlášek: Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančním patentem v letech 1781 – 1782, země Čechy, kraj Mladá Boleslav 4*. VERITAS, 2006, s. 9 – 10.

¹⁷⁸ *Tamtéž*. s. 6 – 8.

¹⁷⁹ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 237.

soused z Bosyně.¹⁸⁰ Jejich přání se nenaplnilo, žádost o katolický kostel byla zamítnuta a docházelo k dalším úskalím, která vedla k tomu, že byl reformovaný sbor vytvořen až na konci roku 1783. Tehdy přišel do Vysoké 27. prosince 1783 první kazatel, byl jím Péter Sikora z Uher.¹⁸¹

Vrchnost nechtěla Sikoru uznat, ale ten si potvrzení vymohl u vlády.¹⁸² Vysocký reformovaný sbor byl 12. ledna 1784 potvrzen guberniálním nařízením.¹⁸³ Nejprve se bohoslužby konaly ve stodole u Václava Čížka čp. 19. Později byl 3. dubna roku 1786 položen základní kámen budoucí modlitebny. Ta byla dostavena a vysvěcena 19. listopadu téhož roku. Ještě před dokončením byla stavba pozastavena pro udání místním katolickým farářem a vrchností za to, že je budova příliš krásná. Nakonec byla modlitebna přeci dostavěna, ale tentokrát zase vysočtí porušili toleranční předpisy pro stavbu modlitebny.¹⁸⁴ Stavba totiž měla půlkruhovitě zaklenutá okna a obloukovité dveře, což se nesmělo.¹⁸⁵ Následovala tak vojenská exekuce od 15. prosince do 24. prosince. Po této události se vysočtí stále neměli k úpravám na modlitebně dle pravidel tolerančního patentu, takže přišla další exekuce 20. dubna 1787 a ta trvala tak dlouho, dokud vysočtí okna a dveře neupravili podle předpisů.¹⁸⁶ V roce 1788 byla vystavěna fara a 2. října 1789 byl položen základní kámen ke stavbě školy. V témže roce pak odchází první kazatel Sikora do Vtelna. Dá se říci, že nejbouřlivější období ve vývoji sboru odešlo s tímto pastorem, který si tak podobně jako jeho kolegové v Libiši a Vtelně musel projít mnohými útrapami.¹⁸⁷ Na druhou stranu nemusel zdejší sbor řešit žádný přesun do cizího prostředí, jako například sbor v Libiši a Vtelně. Nekatolíci ve Vysoké měli většinu a tím byli ve výhodě oproti sborům, kde nekatolíci většinu neměli.

¹⁸⁰ *Edice tolerančních přihlášek: Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančním patentem v letech 1781 – 1782, země Čechy, kraj Mladá Boleslav 4.* VERITAS, 2006, s. 12 – 13.

¹⁸¹ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti.* KALICH, 1924, s. 238.

¹⁸² TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931.* České Budějovice, 1931, s. 158.

¹⁸³ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska.* KALICH, 2009, s. 512.

¹⁸⁴ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti.* KALICH, 1924, s. 238.

¹⁸⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska.* KALICH, 2009, s. 513.

¹⁸⁶ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti.* KALICH, 1924, s. 238.

¹⁸⁷ Tamtéž. s. 238.

V polovině 19. století, za působení kazatele Šolína, byla postavena nová budova školy, která nahradila tu starou.¹⁸⁸ V téže době, po pádu tolerančních omezení, nechal upravit sbor okna chrámu tak, jak vypadala v roce 1786.¹⁸⁹

Další změny, třeba stavba nové fary a instalace varhan, se odehrály až po roce 1861.¹⁹⁰

3.3.2 Vysoká – modlitebna

Vývoj stavby byl zachycen již v předcházející kapitole, nyní se budu zabývat hlavně popisem budovy v tolerančním období.

Modlitebna stojí ve Vysoké od roku 1786, byla postavena jako podélná stavba se zaoblenými rohy. Má průčelí se štítem, ten je členěn soustavou zdvojených lizénových rámců. Vnitřek budovy je plochostropý.¹⁹¹ Tvar oken a dveří a s tím spojené starosti byly už popisovány v předešlé kapitole.

3.3.3 Vysoká – kazatelé

Pro vytvoření seznamu kazatelů vysockého sboru byly použity stejné prameny jako u sboru v Mělnickém Vtelně, Rychetský,¹⁹² Toul¹⁹³ a Bednář.¹⁹⁴

jméno	životní data	místo narození	doba služby
Síkora Péter	nar. 21. 5. 1761 – úmrť 19. 10. 1832	Sajo Vámos, Borsod	1783 – 1789
Szücs Samuel	neuvedeno	Miskolc, Borsod	1789 - 1793
Bacsa Matouš	nar. ??? – úmrť 12. 10. 1804	Kis Törs – Bars	1793 - 1804

¹⁸⁸ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 239.

¹⁸⁹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 513.

¹⁹⁰ Tamtéž. s. 513.

¹⁹¹ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 512 – 513.

¹⁹² RYCHETSKÝ, Čestmír. *Kazatelé a sbory české národnosti církví A.V. a H.V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983, s. I. 1 – 9 a III. 1 – 30.

¹⁹³ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice, 1931, s. 36 – 206.

¹⁹⁴ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 238 – 239.

Szétsenyi Jan	nar. asi 1782 – úmrtí 3. 4. 1807	Szendrö	1804 - 1806
Rimány Štěpán	nar. ??? – úmrtí 5. 6. 1843	Vilmány, Abauj	1807 - 1839
Šolín Jan	nar. 18. 12. 1808 – úmrtí 17. 1. 1890	Ledce u Hradce Králové	1839 – 1842 1847 - 1881
Kubeš Josef	nar. 13. 3. 1814 – úmrtí 26. 3. 1883	Kšely	1842 - 1845

Jan Szétsenyi byl v letech 1804 – 1806 administrátorem ve Vysoké, než nastoupil Štěpán Rimány.¹⁹⁵

3.3.4 Vysoká – reformovaná škola

Evangelická škola ve Vysoké vznikla roku 1789,¹⁹⁶ téměř ve stejné době jako v Libiši a o mnoho dříve než v Mělnickém Vtelně. Škola byla zrušena roku 1903,¹⁹⁷ o jeden rok později byla zrušena i v Mělnickém Vtelně.

Prvním učitelem na zdejší evangelické škole byl František Kladivo z Rovného pod Řípem, působil zde skoro dva roky. Další tři roky vyučoval ve Vysoké Josef Tichý, po něm se opět vrátil František Kladivo. Do roku 1821 zde ještě učili Josef Nedoma a Josef Brůža z Krabčic.¹⁹⁸ Josef Nedoma byl prý vynikající učitel, který ve Vysoké pracoval od roku 1815 do roku 1820. Josef Brůža zde byl pouze jeden rok, protože v roce 1821 zemřel na tuberkulózu.¹⁹⁹ Od roku 1821 vyučoval na místní škole Václav Kubeš z Vesce pod Řípem, jeho činnost ve Vysoké trvala téměř 55 let, až do roku 1876, kdy zde zemřel.²⁰⁰

Víme, že nová budova školy byla postavena za faráře Jana Šolína v polovině 19. století, bylo to tedy za působení učitele Václava Kubeše. Stará škola měla pouze jednu třídu a jednu světnici pro učitele.²⁰¹

¹⁹⁵ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 238.

¹⁹⁶ Tamtéž. s. 238.

¹⁹⁷ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Dědictví Komenského, 1910, s. 54.

¹⁹⁸ Tamtéž. s. 54.

¹⁹⁹ BÍMOVÁ, Marie. *Kronika. Vysoká oficiální web obce*. [online]. 5.10.2008 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://obecvysoka.cz/kronika/ds-5469/archiv=0&p1=1421>

²⁰⁰ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Dědictví Komenského, 1910, s. 54.

²⁰¹ BÍMOVÁ, Marie. *Kronika. Vysoká oficiální web obce*. [online]. 5.10.2008 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://obecvysoka.cz/kronika/ds-5469/archiv=0&p1=1421>

3.4 Nebužely

Sbor v Nebuželích náležel k Boleslavskému kraji, podobně jako sbory v Mělnickém Vtelně a Vysoké. Zdejší panství vlastnily nejprve benediktinky do roku 1782, později bylo v držení náboženského fondu a roku 1806 ho koupil kníže Ludvík Rohan. Tento rod vlastnil Nebužely po celý zbytek tolerančního období.²⁰²

Obdobně jako ve Vysoké a Vtelně se Nebužely hlásily již v létě 1782 k reformované církvi.²⁰³ Budoucí sbor čítal mnoho obcí z nebuželského okolí, šlo například o Brozínky, Hostín, Jenichov, Lhotku, Mělnické Vrutice, Mšeno, Řepín, Sedlec, Střemy, Velký Újezd a další.²⁰⁴ Centrum nově se rodícího sboru mělo původně být v Jenichově či Střemech, ale nakonec to od počátku a nepřetržitě byly Nebužely.²⁰⁵

3.4.1 Nebužely – historie sboru od svého vzniku do roku 1861

Reformovaný sbor v Nebuželích vznikl roku 1783.²⁰⁶ Prvním místním kazatelem se stal Samuel Kapossy z Uher, který tu působil v letech 1783 – 1801. Než byl vystavěn a posvěcen chrám, kázalo se ve stodole J. Dvořáka. Ta vůbec první vykonaná bohoslužba se zde odehrála 18. ledna 1784.²⁰⁷ Stavba modlitebny byla zahájena položením základního kamene dne 18. dubna 1785 na pozemku odkoupeném za 159 zlatých od rolníka Jana Nováka. K posvěcení chrámu došlo o rok později 26. srpna, fara přibyla až roku 1789. Samuel Kapossy do té doby musel bydlet u domkáře Matěje Derfla.²⁰⁸

Ve vývoji nebuželského sboru je vidět podobnost s ostatními sbory Mělnicka, modlitebna vznikla v Nebuželích, Vysoké a Vtelně téměř ve stejný rok, akorát v Libiši byl postup pomalejší, což bylo spojeno s výraznými komplikacemi ohledně místa stavby. Podobně jako u ostatních sborů byl první nebuželský pastor nucen kázat ve stodole.

²⁰² ČEPELÁK, Jiří, Jan Kilián a Alena Veselá. Historie obce. *Oficiální stránky obce Nebužely*. [online]. © 2016 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.nebuzely.cz/obec-nebuzely/historie/>

²⁰³ *Edice tolerančních přihlášek: Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančním patentem v letech 1781 – 1782, země Čechy, kraj Mladá Boleslav 4*. VERITAS, 2006, s. 14.

²⁰⁴ *Tamtéž*. s. 73 – 76.

²⁰⁵ *Tamtéž*. s. 7.

²⁰⁶ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 307.

²⁰⁷ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice, 1931, s. 90.

²⁰⁸ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 236.

Práce prvních reformovaných kazatelů na Mělnicku byla spojena s různými starostmi, nejzávažnější starostí Samuela Kapossyho byla nouze, na kterou si stěžoval sboru ve svém listu ze dne 30. ledna 1792. Špatná finanční situace provázela Kapossyho po celou dobu jeho práce. Nebuželský sbor neplnil dobře své závazky vůči kazateli a ten tak musel snášet bídu.²⁰⁹ Zhoršující se finanční situace a zdraví vedly k jeho odchodu zpět do Uher, kde také roku 1804 umírá.²¹⁰ Problémy s penězi nemusel řešit pouze Kapossy, podobné nesnáze zažíval i Jan Végh v Libiši a v Lysé, kde v letech 1793 – 1796 také působil.²¹¹ Zajímavostí je, že Jan Végh se roku 1811 stal třetím nebuželským kazatelem a zůstal jím až do své smrti roku 1830.²¹²

V Nebuželích byla zřízena také evangelická škola, ta stála již od roku 1787²¹³ a byla tak nejstarší školní budovou sborů na Mělnicku.

Závěrem k této kapitolce bych pro lepší představu o toleranční době zmínil osud rolníka Jiřího Šifnera z oblasti Nebužel. Tomu byl ještě před vydáním tolerančního patentu odebrán statek za držení evangelické bible, a když bylo po vydání patentu, marně se snažil o rehabilitaci. Zemřel chudý roku 1792.²¹⁴

3.4.2. Nebužely – modlitebna

Jak již bylo řečeno v úvodu, nebuželská modlitebna se začala stavět v dubnu 1785 a posvěcena byla 26. srpna 1786. Stavba prodělala vícere úpravy, například v roce 1816, ale zásadní pro vzhled budovy byly změny po roce 1861, konkrétně v letech 1862 – 1864, tehdy byla vystavěna čtyřboká věž, nové průčelí a byla zaklenuta půlkruhově okna.²¹⁵ Roku 1863 byly pořízeny zvony.²¹⁶ Z toho plyne, že nynější podoba stavby se značně liší od původní budovy, podobně jako v případě Mělnického Vtelná.

²⁰⁹ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 236.

²¹⁰ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice, 1931, s. 90.

²¹¹ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 67 – 68.

²¹² BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 236.

²¹³ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 308.

²¹⁴ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 235.

²¹⁵ NEŠPOR, Zdeněk R. *Encyklopedie: moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. KALICH, 2009, s. 307.

²¹⁶ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 236.

Stará modlitebna z 18. století byla klasickým tolerančním chrámem obdélného tvaru. Bez věže, vchod byl umístěn na vzdálenější, zadní straně od silnice a vnitřní prostor byl jednoduchý.²¹⁷ Důležitými změnami prošel chrám také roku 1816, kdy byl kazatelem sboru Jan Végh. Šlo nejen o opravy budovy, ale také o vyzdobení interiéru řezbářskou prací a nápisy po vzoru libišského chrámu. Pro srovnání libišské a nebuželské stavby je dobré sdělit, že ta nebuželská byla prostornější.²¹⁸

3.4.3 Nebužely – kazatelé

U seznamu kazatelů nebuželského sboru v tolerančním období jsem použil tyto zdroje, Rychetský,²¹⁹ Toul,²²⁰ Bednář²²¹ a Hrejsa.²²²

jméno	životní data	místo narození	doba služby
Kapossy Samuel	nar. ??? – úmrtí 19. 2. 1804	Kápoši Šámuel	1783 – 1801
Sikora Péter	nar. 21. 5. 1761 – úmrtí 19. 10. 1832	Sajo Vámos, Borsod	1802 – 1811
Végh Jan	nar. 4. 10. 1755 – úmrtí 1. 2. 1830	Fok Szabadin	1811 – 1830
Tardy Mojžíš ml.	nar. 16. 9. 1805 – úmrtí 18. 8. 1858	Libice	1830 – 1858
Molnár Eduard	nar. 24. 5. 1827 – úmrtí 19. 7. 1904	Sloupnice	1859 – 1904

Významnou postavou mezi tolerančními pastory byl Jan Végh, ale pro tuto práci je rovněž zajímavou postavou Péter Sikora, který prošel kromě sboru v Nebuželích, také sbory ve Vysoké a Mělnickém Vtelně.²²³ Kromě Libiše vlastně všemi sbory Mělnicka.

²¹⁷ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 236.

²¹⁸ HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 90.

²¹⁹ RYCHETSKÝ, Čestmír. *Kazatelé a sbory české národnosti církví A.V. a H.V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983, s. I. 1 – 9 a III. 1 – 30.

²²⁰ TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny: k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. České Budějovice, 1931, s. 36 – 206.

²²¹ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 236.

²²² HREJSA, Ferdinand. *Jan Végh: K 150 letému výročí tolerance*. Blahoslavova společnost, 1930, s. 90 – 133.

²²³ RYCHETSKÝ, Čestmír. *Kazatelé a sbory české národnosti církví A.V. a H.V. v Čechách a na Moravě 1781 – 1918*. Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983, s. I. – 6.

3.4.4 Nebužely – reformovaná škola

U nebuželského sboru se uvádí, že od počátku vyvinul velikou starost o vzdělávání mládeže, avšak poměrně dlouho nebylo místním vyučování povoleno. Změna nastala až po osobní prosbě kazatele Kaposyho u Josefa II. V březnu 1787 pak i Jakuba Zlatohlávka z Újezda.²²⁴ Zlatohlávka tehdy uvedl k císaři přítel českých evangelíků, maďarský spisovatel Alexander Szatovay. Vyučování pak bylo povoleno.²²⁵

Školní budova byla postavena v Nebuželích, i když v okolí existovaly vesnice s vyšším počtem nekatolíků.²²⁶ Stavba byla celá ze dřeva a tvořila ji jedna třída, jedna světnice a kuchyně pro učitele. Prvním učitelem se stal Adolf Herink, druhým byl do roku 1818 Jan Žmolil a třetím František Novotný v letech 1818 – 1858. Za Novotného byla škola roku 1820 podezděna, opravena a přistavěn byl jeden pokojík pro učitele.²²⁷

Školu navštěvovalo až 166 dětí, což bylo dáno i vysokým počtem obcí, které ke sboru patřily. Situace se změnila roku 1822, kdy bylo vydáno císařské nařízení o zákazu posílat děti do evangelické školy z příliš vzdálených obcí, tyto děti měly být nově posílány do katolických škol. Docházelo k častému porušování nařízení, díky tomu také k častým trestům.²²⁸

Specifickou úlohu ve vývoji evangelické školy měli obyvatelé z Velkého Újezda. Vesnice patřila pod Nebužely, ale v zimních měsících byly místní děti vyučovány pomocným učitelem přímo v Újezdě. Nekatolíci z Velkého Újezda se domáhali vlastní školy, pro odpor katolických duchovních dlouho marně. Zlom nastal v roce 1836, kdy po spojení Újezda s obcí Kaniny a Stránky, byla škola povolena.²²⁹

Evangelická škola v Nebuželích byla zrušena 12. července 1903.²³⁰

²²⁴ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 237.

²²⁵ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Dědictví Komenského, 1910, s. 52.

²²⁶ BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: Českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti*. KALICH, 1924, s. 237.

²²⁷ HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. Dědictví Komenského, 1910, s. 52.

²²⁸ Tamtéž. s. 52 - 53.

²²⁹ Tamtéž. s. 53.

²³⁰ Tamtéž. s. 54.

Závěr

Toleranční sbory na Mělnicku prošly od svého vzniku do roku 1861 složitým vývojem. Jejich situace byla ovlivněna především aktivitou členů a kazatelů. Zásadní pro chod sboru byl také vztah s vrchností. Ve druhé kapitole bylo vysvětleno, jaké měli nekatolíci možnosti v toleranční době, pokud se chtěli přihlásit k jedné z tolerovaných církví. Ve třetí kapitole, na jednotlivých sborech, pak bylo možné vidět, jak ony zákonem dané možnosti fungovaly v praxi. O nelehkých podmínkách pro nekatolíky svědčí fakt, že v Boleslavském kraji a Kouřimském kraji, ke kterým sbory Mělnicka náležely, nedošlo k vyhlášení tolerančního patentu oficiální cestou. Šlo o záměrné zatajení zprávy. Zdejší obyvatelé se přesto k informaci o patentu dostali poměrně brzo, nejpozději v únoru roku 1782, kdy se přihlašují první nekatolíci.

Hlavním cílem práce bylo popsat rozdíly, ale také podobnosti ve vývoji sborů v Libiši, Mělnickém Vtelně, Vysoké a Nebuželích. Všechny sbory se přihlásily k reformované církvi. Nejpozději se k reformované církvi hlásili nekatolíci z libišského sboru, až roku 1783, což souviselo se špatnou informovaností obyvatel o obou tolerovaných církvích. První kazatelé byli z Uher a museli se vyrovnávat s nesnadnými úkoly v počátku existence sborů. V případě Libiše a Nebužel si pastoři stěžovali na špatnou finanční situaci. Víme, že podobné potíže zažíval i učitel Jan Jansa z Libiše, který je popsal ve své výpovědi ze služby. Sbory v Libiši a Mělnickém Vtelně musely vést, na rozdíl od Vysoké a Nebužel, v prvních letech nepříjemné spory s vrchností, díky nimž opustily na čas své centrum a přestěhovaly se do jiné obce. Libišská modlitebna proto vznikla o pár let později, než ostatní chrámy v regionu. Vysoká sice patřila stejnému pánovi jako Mělnické Vtelno, ale díky drtivé převaze nekatolíků v obci, se hlavní odpor vrchnosti soustředil na Vtelno. Avšak ani ve Vysoké nešlo vše hladce. Snaha blokovat vznik sboru proběhla na počátku i zde, ale nebyla úspěšná a vysocký sbor po celé toleranční období působil v obci.

Součástí tolerančních sborů byly evangelické školy, které v tolerančním období vznikly u všech sborů, až na Mělnické Vtelno, kde vznikla první škola později. Průměrné počty dětí docházejících do školy byly kolem sta, proto se většinou přikročilo v průběhu let k rozšiřování prostorů pro výuku. První školní budovy byly malé, skládaly se z jedné třídy a světnice pro učitele. Byly zděné, i když první nebuželská škola byla pouze ze dřeva do roku 1820. Někteří učitelé působili ve stejné škole i desítky let. Příkladem jsou Jan Jansa, ten vyučoval v libišské škole v letech 1792 – 1826, František Novotný z Nebužel v letech 1818 –

1858 a Václav Kubeš, který ve Vysoké působil dokonce 55 let od roku 1821 do své smrti v roce 1876.

Významnou kapitolou toleranční doby byly modlitebny. Slovo kostel se pro evangelické církevní stavby užívat nesmělo a byla zde další omezení, kterými se stavitelé modlitebny museli řídit. Pokud se sbor od pravidel odklonil, jako například ve Vysoké, postup úřadů byl nekompromisní a vše se muselo opravit. Zásadní změny prodělaly stavby až po zrušení tolerančních omezení, i když libišská modlitebna je dodnes v téměř nezměněné podobě. Sborny v Mělnickém Vtelně a Nebuželích si nechaly vystavět věže a i dalšími úpravami se jejich dnešní podoba výrazněji liší od té původní. Libiš a Nebužely mají podobnou výzdobu interiérů, to souviselo s působením kazatele Jana Végha v obou sborech. Nápis a řezbářské práce byly oblíbenými dekoracemi tohoto maďarského pastora, který jimi nechával zdobit prosté vnitřní prostory evangelických chrámů.

Vypracované téma by šlo dále rozšířit studiem delšího časového úseku, například až do vzniku Československa v roce 1918. Pro studii stavebního vývoje církevních budov by takové rozšíření bylo vhodné. Popřípadě lze podrobněji zpracovat historický vývoj jednoho konkrétního sboru, i když na toto téma už práce v minulosti vznikla, tehdy šlo o bakalářskou práci zaměřenou na Libiš. Potom by bylo vhodné zvolit si sbor jiný.

Summary

My work is focused on the historical development of four congregations of tolerance at Mělnicko. It is divided into three main parts. In the first part of my work the religious development in the Kingdom of Bohemia before the edition of the Patent of Tolerance is briefly described. In the second part I discuss general characteristics of the era of tolerance and in the third last part the historical development of concrete congregations is reported.

Working on my thesis I found out that all four congregations went through difficult periods. Inhabitants of Mělnicko registered to the reformed church. This religion was hardly accepted by local aristocracy. During the construction of the prayer room at Libiš difficult conditions showed and the temple wasn't sanctified until 1792. Congregations of Libiš and Mělnické Vtelno had to settle in the beginning of their existence in a different village because of various disputes of noncatholics and the aristocracy members. Although the congregation of Vysoká had the same master as Mělnické Vtelno, local noncatholics were the majority of population in the village, which help them a lot in the beginnings of their congregation. The life standard of the first evangelical preachers of hungarian origin wasn't too good. Both pastors of Libiš and Nebužely complained about unsatisfying financial situation. In the era of tolerance ran evangelical schools of all congregations except for Mělnické Vtelno, where the evangelical school was set up later.

Seznam použitých zdrojů

Prameny:

ASČCE v Libiši, fond RSL, R-III-C-2. *Jan Jansa, první učitel na libišské ev. škole podává výpověď ze služby, kterou zastával 34 let, od r. 1792.*

SOUKROMÝ ARCHIV Jana Maška. HÁJEK, Karel. *Dějiny evangelického sboru v Mělnickém Vtelně: I. díl.* rukopis, 1960, přepis.

SOUKROMÝ ARCHIV Jana Maška. *Pamětní kniha evangelického reformovaného sboru v Mělnickém Vtelně.* opis ztraceného originálu.

Literatura:

BEDNÁŘ, František. *Památník českobratrské církve evangelické: českobratrská církev evangelická a její senioráty a sbory na stezkách minulosti a na prahu přítomnosti.* Praha: Kalich, 1924. viii, 479 s.

ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1526-1583: první Habsburkové na českém trůně I.* 1. vyd. Praha: Libri, 2008. 324 s., [8] s. barev. obr. příl. Dějiny českých zemí. ISBN 978-80-7277-389-3.

ČECHURA, Jaroslav. *České země v letech 1584-1620: první Habsburkové na českém trůně II.* 1. vyd. Praha: Libri, 2009. 493 s. Dějiny českých zemí. ISBN 978-80-7277-389-3.

ČORNEJ, Petr. *Český stát v době jagellonské.* Vyd. 2., V tomto výboru 1. Praha: Paseka, 2012. 232 s. Kapitoly z Velkých dějin zemí Koruny české. ISBN 978-80-7432-225-9.

Evangelíci v rané toleranční době v Čechách a na Moravě. Vyd. 1. Praha: Oliva, 1995. 1. sv. ISBN 80-85942-10-0.

FILIPI, Pavel a kol. *Malá encyklopedie evangelických církví*. 1. vyd. Praha: Libri, 2008. 159 s. ISBN 978-80-7277-378-7.

FUKALA, Radek. *Třicetiletá válka, nebo všeobecný evropský konflikt 17. století?: otázky, úvahy a problémy*. Vyd. 1. České Budějovice: Veduta, 2012. 193 s., xvi s. obr. příl. ISBN 978-80-86829-81-4.

HAVELKA, Emanuel. *Protestantské školství v Čechách a na Moravě*. V Praze: Dědictví Komenského, 1910. vi, 396 s. Příspěvky k dějinám českého školství; sv. 1. Spisů Dědictví Komenského; č. 122.

HLAVÁČEK, Petr et al. *(In)tolerance v evropských dějinách = (In)tolerance in European history*. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011. 233 s. Europaeana Pragensia; 3. ISBN 978-80-7308-366-3.

HREJSA, Ferdinand, ed. *Jan Věgh: K 150letému výročí tolerance*. V Praze: Blahoslavova společnost, 1930. 134 - [II] s. Edice Blahoslavovy společnosti; Čís. 2.

JUST, Jiří. *9.7.1609 - Rudolfův Majestát: světla a stíny náboženské svobody*. Vyd. 1. Praha: Havran, 2009. 157 s. Dny, které tvořily české dějiny; sv. 19. ISBN 978-80-86515-92-2.

KOVAŘÍK, Jiří. *Ludvík XIV.: život, doba a války krále Slunce*. 1. vyd. Třebíč: Akcent, 2013. 559 s. ISBN 978-80-7268-965-1.

MEDEK, Jan Zdeněk. *Na slunce a do mrazu: první čas josefínské náboženské tolerance v Čechách a na Moravě*. 1. vyd. Praha: Ústřední církevní nakladatelství, 1982. 382 s.

MELMUKOVÁ, Eva. *Patent zvaný toleranční*. Vyd. 1. Praha: Mladá fronta, 1999. 238 s., [8] s. barev. obr. příl. Kolumbus; sv. 143. ISBN 80-204-0741-3.

MOLNÁR, Amedeo. *Valdenští: evropský rozměr jejich vzdoru*. 2., rozš. vyd. Praha: Kalich, 1991. 399 s. ISBN 80-7017-384-X.

NEŠPOR, Zdeněk R. a ALTOVÁ, Blanka. *Encyklopedie moderních evangelických (a starokatolických) kostelů Čech, Moravy a českého Slezska*. 1. vyd. Praha: Kalich, 2009. 561 s., [13] s. obr. příl. ISBN 978-80-7017-129-5.

OTTER, Jiří. *Evangelische Kirche der Böhmischen Brüder in der ČSSR*. Prague: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1985.

Přihlášky k evangelickým církvím na základě povolení tolerančního patentu v letech 1781-1782: země Čechy. Praha: Synodní rada českobratrské církve evangelické, 1996. [100] s. Edice tolerančních přihlášek; sv. 5. ISBN 80-238-1513-X.

RYCHETSKÝ, Čestmír. *Kazatelé a sbory české národnosti církví A.V. a H.V. v Čechách a na Moravě 1781-1918*. Praha: Synodní rada Českobratrské církve evangelické, 1983.

SOUŠEK, Zdeněk. *Stručné náboženské dějiny Libice: od 9. století do roku 1938*. Libice: [s.n.], 1978.

SVOBODA, Milan. *Redernové v Čechách: nalézání zapomenutých příběhů 16. a 17. věku*. Vyd. 1. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2011. 553 s. Opera Facultatis philosophicae Universitatis Carolinae Pragensis; vol. 10. ISBN 978-80-7308-356-4.

ŠINDELÁŘ, Bedřich. *Vestfálský mír a česká otázka*. Vyd. 1. Praha: Academia, 1968. 378 s., 32 s. obr. příl.

ŠTĚŘÍKOVÁ, Edita. *Stručně o pobělohorských exulantech*. 1. vyd. Praha: Pro Občanské sdružení Exulant vydal Kalich, 2005. 143 s. ISBN 80-7017-022-0.

TOUL, Jan. *Jubilejní kniha Českobratrské evangelické rodiny k 150letému jubileu tolerančního patentu 1781-1931*. V Čes. Budějovicích: J. Toul, 1931. 308, xvi s.

VONDRA, Roman. *České země v letech 1705-1792: věk absolutismu, osvícenství, paruk a třírohých klobouků*. 1. vyd. Praha: Libri, 2010. 383 s. ISBN 978-80-7277-448-7.

Články:

BLITZ, C. Rudolph. The Religious Reforms of Joseph II (1780 – 1790) and their Economic Significance. *Journal of European Economic History* 18, 1989, s. 583 – 586.

KRČMÁŘ, Miloš. Evangelická toleranční modlitebna v Libiši: *Confluens: sborník historických a vlastivědných prací z Mělnicka*. Regionální muzeum Mělník č. 6, 2007, s. 30 – 41.

SPRATEK, Daniel. Právní poměry v evangelické církvi na Těšínsku v letech 1709 – 1781 a jejich vliv na uspořádání toleranční církve v Rakousku (1. díl). *REVUE CÍRKEVNÍHO PRÁVA: CHURCH LAW REVIEW*, 2002, roč. 8, č. 21, s. 17 – 29.

Internetové zdroje:

BÍMOVÁ, Marie. Kronika. *Vysoká oficiální web obce*. [online]. 5.10.2008 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://obecvysoka.cz/kronika/ds-5469/archiv=0&p1=1421>

ČEPELÁK, Jiří, Jan Kilián a Alena Veselá. Historie obce. *Oficiální stránky obce Nebužely*. [online]. © 2016 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.nebuzely.cz/obec-nebuzely/historie/>

Mělnické Vtelno – historie. *Mělnické Vtelno*. [online]. © 2016 [cit. 2016-06-18]. Dostupné z: <http://www.melnickevtelno.cz/index.php?nid=2678&lid=cs&oid=306172>

STŘECHA, Aleš. Historie obce. *Obříství – obec známých osobností a historických památek*. [online]. 2001 – 2012 [cit. 2016-06-20]. Dostupné z: <http://www.obristvi.cz/historie.htm>

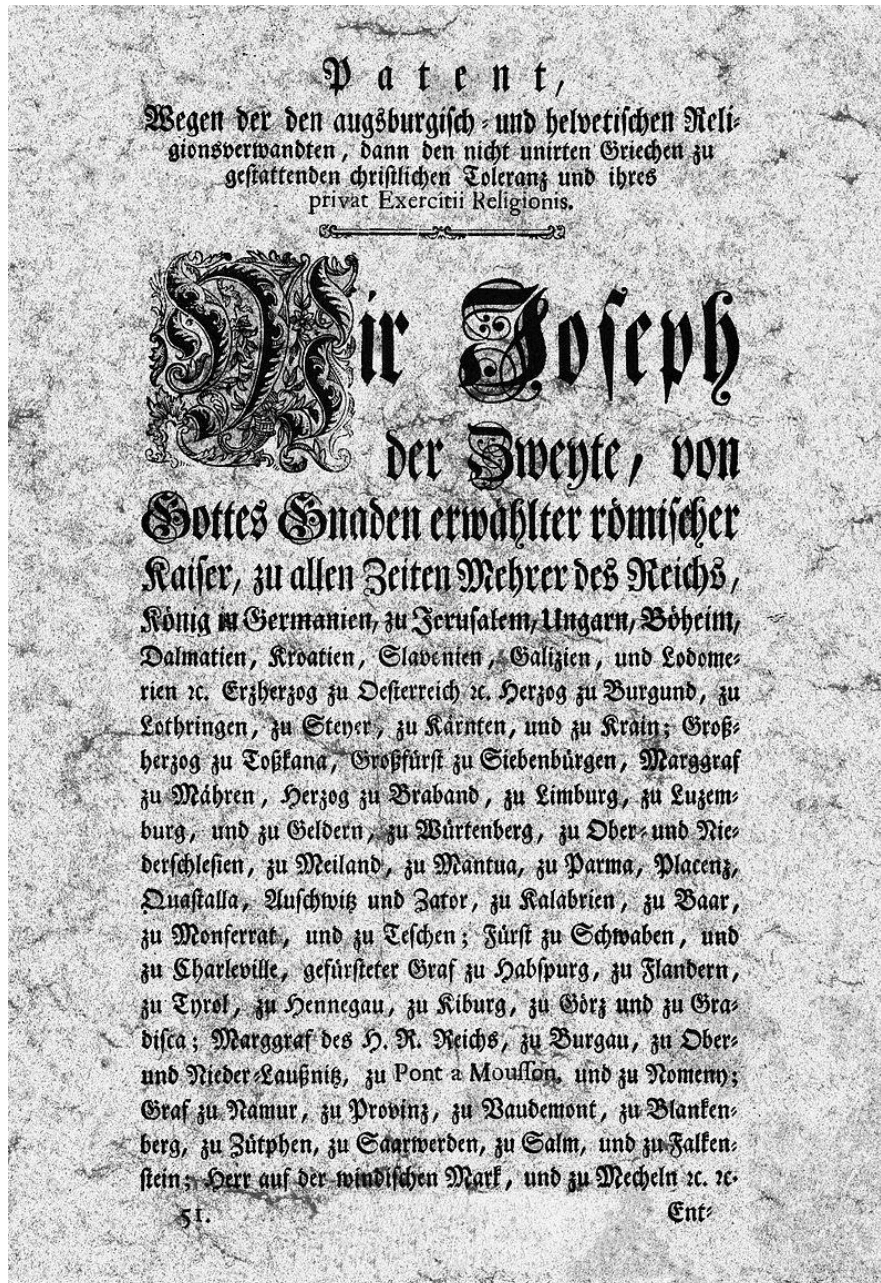
Příloha

Příloha	I
Obrázek 1: Obraz Josefa II. (zdroj: UHLÍŘ, Dušan. milujeme HISTORII. <i>stoplusjednicka</i> . [online]. 24.12.2015 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: http://historie.stoplusjednicka.cz/josef-ii-reformator-na-cisarskem-trune).....	II
Obrázek 2: Německý text tolerančního patentu, první strana (zdroj: Toleranzpatent. <i>Wikipedia: Die freie Enzyklopädie</i> . [online]. 29.3.2016 [cit. 2016-06-26]. Dostupné z: https://de.wikipedia.org/wiki/Toleranzpatent)	III
Obrázek 3: Libišská pamětní kniha – titulní strana (zdroj: ASČCE v Libiři, fond RSL, Kniha pamětní).....	IV
Obrázek 4: Libišská toleranční modlitebna – současný stav (zdroj: Foto autor)	V
Obrázek 5: Stůl Páně, vnitřní prostory libišské modlitebny – současný stav (zdroj: Foto autor)...	VI
Obrázek 6: Toleranční modlitebna v Mělnickém Vtelně – současný stav (zdroj: JELÍNEK, Otakar. okres Mělník. <i>kostelycz</i> . [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: http://www.kostelycz.cz/okresy/melnik.htm#MVe)	VII
Obrázek 7: Toleranční modlitebna ve Vysoké – současný stav (zdroj: Památník toleranční doby ve Vysoké. <i>Veritas.evangnet</i> . [online]. 26.12.2014 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: http://veritas.evangnet.cz/pamatnik-vysoka)	VIII
Obrázek 8: Toleranční modlitebna v Nebuželích – současný stav (zdroj: JELÍNEK, Otakar. Kostely a církevní stavby v ČR. <i>kostelycz</i> . [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: http://www.kostelycz.cz/kostely.htm).....	IX

Obrázek 1: Obraz Josefa II. (zdroj: UHLÍŘ, Dušan. milujeme HISTORII. *stoplusjednicka*. [online]. 24.12.2015 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <http://historie.stoplusjednicka.cz/josef-ii-reformator-na-cisarskem-trune>)

Obrázek 2: Německý text tolerančního patentu, první strana (zdroj: Toleranzpatent. Wikipedia: Die freie Enzyklopädie. [online]. 29.3.2016 [cit. 2016-06-26]. Dostupné z: <https://de.wikipedia.org/wiki/Toleranzpatent>)

Obrázek 3: Libišská pamětní kniha – titulní strana (zdroj: ASČCE v Libiši, fond RSL, Kniha pamětní)

Obrázek 4: Libišská toleranční modlitebna – současný stav (zdroj: Foto autor)

Obrázek 5: Stůl Páně, vnitřní prostory libišské modlitebny – současný stav (zdroj: Foto autor)

Obrázek 6: Toleranční modlitebna v Mělnickém Vtelně – současný stav (zdroj: JELÍNEK, Otakar. okres Mělník. *kostelycz*. [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <http://www.kostelycz.cz/okresy/melnik.htm#MVe>)

Obrázek 7: Toleranční modlitebna ve Vysoké – současný stav (zdroj: Památník toleranční doby ve Vysoké. *Veritas.evangnet*. [online]. 26.12.2014 [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <http://veritas.evangnet.cz/pamatnik-vysoka>)

Obrázek 8: Toleranční modlitebna v Nebuželích – současný stav (zdroj: JELÍNEK, Otakar. Kostely a církevní stavby v ČR. *kostelycz*. [online]. [cit. 2016-06-25]. Dostupné z: <http://www.kostelycz.cz/kostely.htm>)

